

ÇALIŞMA ORTAMI

İŞÇİ SAĞLIĞI
İŞ GÜVENLİĞİ
ERGONOMİ
İŞ HİJYENİ
ÇEVRE
TOPLUM ÖRGÜTÇÜLÜĞÜ
ÇOCUK EMEĞİ
İŞ HUKUKU
SOSYAL POLİTİKA
KALİTE
SOSYAL HEKİMLİK

Sayı: 57 Temmuz-Ağustos 2001

İki Ayda Bir Çıkar

- İşyerinde Sağlık, Çevre ve Güvenlik Yönetiminde İyi Uygulama
- Bir Sanayi Kuruluşunda Acil Duruma Müdahale Planı Neleri İçermeli ?
  - İnsan Makine Sistemlerinin Oluşumu
    - Merdiven
    - İki Dakika Düşün
- Uluslararası İş Sağlığı ve Güvenliği Bölgesel Konferansı Sonuç Bildirgesi
  - Ulusal Program Üzerine
  - Masum Gözlerdeki Yaş
  - Küreselleşme ve Sanatçı Tavrı
    - Tatlı Perşembe'ler
- Kentli Evi Kavramının Kurumsallaştırılması

İÇİNDEKİLER

- **İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ**
İşyerinde Sağlık, Çevre ve Güvenlik Yönetiminde iyi Uygulama.....*A.Gürhan Fişek*
- **İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ**
Bir Sanayi Kuruluşunda Acil Duruma
Müdahale Planı Neleri İçermeli ? .....*Mustafa TAŞYÜREK*
- **İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ**
İnsan Makine Sistemlerinin Oluşumu .....*Gürbüz Yılmaz*
- **İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ**
Merdiven Cihat Uysal
- **BULMACA - İKİ DAKİKA DÜŞÜN**
Aşırı Yüklenmiş Arabanın Taşınması .....*Mustafa TAŞYÜREK*
- **İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ**
Uluslararası İş Sağlığı ve Güvenliği Bölgesel Konferansı Sonuç Bildirgesi
- **YAŞAM**
Ulusal Program Üzerine.....*Cihat UYSAL*
- **TOPLUM**
Masum Gözlerdeki Yaş .....*Erdoğan BOZBAY*
- **DÜŞÜNCE ATÖLYESİ**
Küreselleşme ve Sanatçı Tavrı
- **VAKIF HABERLERİ**
Tatlı Perşembe'ler
- **DAMLA**
Kentli Evi Kavramının Kurumsallaştırılması .....*A. Gürhan Fişek*

İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ

İŞYERLERİNDE SAĞLIK, ÇEVRE VE İŞ GÜVENLİĞİ YÖNETİMİNDE İYİ UYGULAMA

A. Gürhan FİŞEK*

(agf at fisek nokta org nokta tr)

İş kazası ya da meslek hastalığı ortaya çıktığı anda artık iş işten geçmiştir. Araba devrilmiştir. Artık herkes yol gösterebilir.

Önemli olan iş kazası ya da meslek hastalığına yol açan nedenlerin giderilmesi ve bu olguların önlenmesidir. Bunun sağlandığı işyerlerine "**sağlıklı ve güvenli**" işyerleri diyoruz. "**İnsan ve çevresi**"ne olan bu saygılı (ya da barışık) yaklaşımı, onun iş çevresi ya da çalışma süresi ile sınırlayamayız. Beden ve ruh sağlığı ile de sınırlayamayız, insanı sosyal çevresi ile bir bütün olarak almamız.

Sağlık, çevre ve iş güvenliği yönetimi yaşamın olmazsa olmaz parçasıdır.

iyi uygulama kavramı, özünde bir "yarış"ı içerir. Daha iyiyi yapmak, daha güzele erişmek ve daha yararlı olmak.

"**En iyi**" kavramını yalnızca teorik bir kategori olarak görmemek gerekir, iyiler arasından "en iyi"yi seçerken, uygulanmışlığını, yenilenebilirliğini ve sürdürülebilirliğini de gözönünde tutmak gerekir. "**İyi**", "**güzel**" ve "**yararlı**" da öznel kavramlar olduğundan neye göre ve kime göre soruları ile karşılaşılır. Yani bu yarışın hakemi kim olacaktır? Kanımca bunun yanıtı toplum tarafından belirlenmelidir. •

"En iyi"yi seçerken gözönünde tutulan ölçütlerden biri de, bu uygulamanın toplumsal önemine ilişkin olanıdır: Toplumda en çok görülen, en çok sakat bırakan ve en çok öldüren olguları gidermeye yönelik olmalıdır.

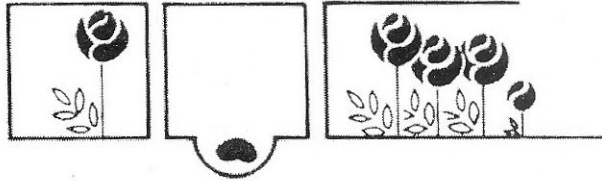
"**Ayağını sağlam tabana basan**" yani "**toplumla güçlü bağlar kurmuş**", onun dertleri ile dertlenen ve çözüm arayışı içinde olan yapılar bu konuda bize yardımcı olabilir. Bunlar da toplumun örgütleridir; yani hükümet dışı kuruluşlardır.

Her toplum içinden sayısız yarışmacı çıkarmalı ve onları "**daha iyiye**", "**daha güzele**", "**daha yararlı'ya**" ulaşmaları için yönlendirilmelidir.

O halde, "**İşyerinde sağlık, çevre ve iş güvenliği yönetimi iyi uygulamasında** (HESME-GP) ilk adım, konuyla ilgilenen hükümet-dışı kuruluşların (NGO) değişik toplumsal kesim ve kesitlerde yürüttükleri model çalışmalarınıdır.

işçi - memur - işveren sendikalarından, kamu otoritelerine kadar tüm yapılar, toplum dinamizmini ortaya çıkaracak olan bu "**ilk adım**" çalışmalarına omuz vermelidirler. Çünkü bu model çalışmaların genelleme ("**yenilenebilirlik**" ve "**yenilenebilirlik**") yeteneğine sahip, yukarıda saydığımız örgütlerin çalışmalarında kılavuzluk edecektir.

ilk adım çalışmalarında, öncelikle üzerinde durulması gereken, bu alandaki "**gereksinme**"nin henüz farkında olmayan, gününbirlik yaşantısına gömülmüş olan topluma, "**gereksinmesinin duyurulması**"dır. Dolayısıyla kişi-toplum odaklı çalışmalar olmaksızın yürütülecek "**ulusal politika dokümanı**" çalışmaları, tabandan kopuk kalmaya mahkumdur.

Şekil : 1 - Bireyin Çoğalma Süreci

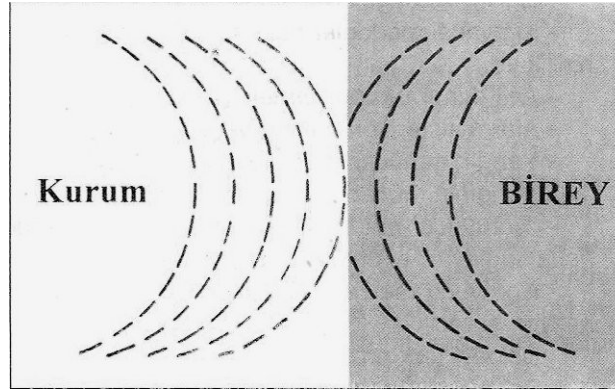
Kişi-toplum odaklı çalışmanın temelinde, güçbirliği düşüncesi yatar. Çünkü "**kişi**"nin aynı gereksinmeyi duyan ve aynı yolda yürüyen paydaşları ile çalışmayı zenginleştirmesi ve güçlendirmesi hedeflenmelidir. Kimler arasında güçbirliği:

- Aynı yöredeki işletmeler arasında
- Aynı iş kolundaki işletmeler arasında
- Farklı bilimsel disiplinler arasında
- Kurum ve kuruluşlar arasında.
- Ülkeler arasında.

En İyi Uygulama İçin Zorunlu Adımlar:

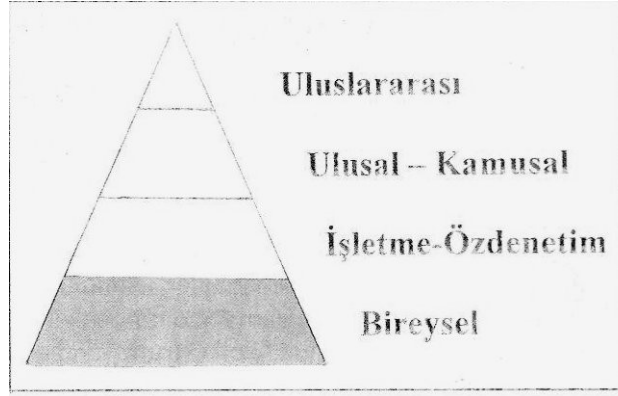
- Gereksinmelerin ortaya çıkarılması
- İlkelerle uyumunun araştırılması
- Gereksinmenin duyurulması
- Belirlenmiş ve ölçülebilir hedefler konulması
- Değişik kesimlerin bu hedefler karşısındaki durumlarının tanımlanması
- İşbirliği ve katkı olanaklarının saptanması
- En geniş "onay"la getirilecek çözümün uygulanmaya konulması

- Yaygınlaştırılması
- Yinelenebilirliğinin sağlanması

Şekil : 2 - Kurumsal Uygulamalarla Bireysel Gereksinmelerin Buluşması

Ancak bu adımlar atıldıktan sonra işyerlerinde sağlık, çevre ve güvenlik konusunda en iyi uygulamaya ulaşılabilir. Ancak bunun sürekli kılınması, denetimin güçlü olmasıyla sağlanabilir. Biz iş sağlığı güvenliğinde denetimi 4 aşamada ele alıyoruz: Uluslararası düzeyde, ulusal-kamusal işletme düzeyinde özdenetim ve bireysel denetim. Bunlar içerisinde en önemlisi bireyin haklarını korumalı ve çevresini yaşanabilir kılmak için yaptığı denetimdir. Diğer üç denetim aşamasının da hedefi, bireysel denetime destek olmak ve onu geliştirmek olmalıdır.

Şekil : 3 - Denetim Mekanizmaları

20. yüzyıla damgasını vuran "**insan hakları**", bireyin onun "**dil, din**" farkı gözetmeksizin özgürleştirilmesinin, birey olarak varolmasının sonucudur.

21. yüzyıl ise, özgürleşen ve kendini geliştiren bireyin, amaçlarına ulaşabilmek için bu kez, aynı amacı paylaşan bireylerle, eşitlik ve karar alma süreçlerine katılımı eşitlik kuralı ile birlikte oluşturdukları "**kurum**"lar aracılığıyla topluma yaşamına ağırlıklarını koymalarına tanık olacaktır.

Güçbirliği, bireyin tek başına üstesinden gelemeyeceği bir eylem söz konusu olduğunda gündeme gelir. UYGULAMA ÖRNEKLERİ :

Hükümet dışı kuruluşların iş sağlığı güvenliği alanındaki çalışmalarına örnek olarak, Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı'nın çalışmalarını örnek olarak gösterebiliriz. 19 yıla varan geçmişiyile, özellikle küçük ölçekli işletmelerde sağlık ve iş güvenliği hizmetleri sunumu ve çocuk emeği alanındaki çalışmalarıyla yol gösterici olmuştur.

Kurduğu işyeri ortak sağlık-güvenlik birimleri ile tüm ülkede ilk örnekler oluşturmuş; toplumu mini-katkılarla güçbirliği örnekleri ortaya koyabileceğini göstermiştir.

Bu çalışmalarını Enstitü, 1996'da Habitat II İnsan Yerleşimleri Konferansı'nda "**En İyi Uygulamalar Sergisi**"nde yer almıştır.

Çalışmalarını üç ayrı. web sayfasından izleyebilirsiniz :

www.fisek.org (Türkçe , İngilizce)
www.fisek.com www.isguvenligi.net

* Prof. Dr. Ankara Üniv. Siyasal Bilgiler Fak. Öğr. Üyesi İş Sağlığı İş Güvenliği ve Sosyal Politika Uzmanı

Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Genel Yönetmeni

* Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nca, 7-11 Mayıs 2001 tarihlerinde Ankara'da düzenlenen Uluslararası İş Sağlığı ve Güvenliği Bölgesel Konferansında sunulmuştur.

İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ

BİR SANAYİ KURULUŞUNDA ACİL DURUMA MÜDAHALE PLANI NELERİ İÇERMELİ?

Mustafa TAŞYÜREK

(mustafatasyurek at fisek nokta org nokta tr)

Özellikle 17 Ağustos 1999 depreminden sonra hemen hemen her kuruluş bir acil durum prosedürü / planı yayınlamaktadır. Ancak inceleme olanağını bulduğumuz "**acil durum**" prosedürü / planının büyük bölümü ya yetersiz ya da yangın veya deprem talimatı şeklindedir. Kuruluşlarımızın ilgililerine yardımcı olmak amacıyla aşağıda Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ve Sanayi ve Çevre Bürosu (IEO)'nun konumuzla ilgili önerisini ve ayrıca yine 17 Ağustos depreminin testinden geçmiş olan bir "acil durum prosedürü" örneği bulacaksınız.

Acil Duruma Müdahale Planının Kapsamı:

- Tesis acil durum organizasyonu
  - Saptanan sorumlu şahıs ve yedekleri
  - Her kilit şahıs ve grubun fonksiyonları
  - Kilit kişiler ve yedeklerinin (ev ve ofis) telefon numaraları
- Tesis risk değerlendirmesi
  - Tehlikeli madde miktarı
  - Tehlikeli maddelerin yerleri
  - Her birinin özelliği (Malzeme Güvenlik Bilgi Formları)
  - İzolasyon valflerinin yerleri
  - Özel Uğraş gerekleri
  - Özel yangınla mücadele prosedürleri (var ise)
- Alan risk değerlendirmesi
  - Civar tesislerde tehlikeli maddelerin özellikleri
  - Civar yerleşim ve nüfus merkezi
  - Diğer tesislerdeki temas noktaları (adları, telefon numaraları)
  - Bölgedeki diğer tesislerde kimyasal kaçak konusunda oluşturulan uyarı sistemleri
- Uyarı sistemleri ve iletişim sistemleri
  - Alarm sistemleri
  - İletişim malzemesi (radyo, özel hatlar vs.)
  - Acil durum örgütleri
- Tesis yönetimi
  - Yerel makamlar ve mücadele ajansları
  - Çevre sanayi
  - Çevre yerleşim elamanları
  - Yedekleri ile birlikte isim ve telefon numarası listesi
  - Medya ile temas için belirlenen şahıs
  - Yaralı işçilerin ailelerini uyarı süreci
  - Merkezi rapor ofisi
- Acil durum malzeme ve olanakları
  - Yangınla mücadele malzemesi
  - Acil durum tıbbi malzemesi
  - Toksik gaz detektörü (gerektiği yerde)
  - Rüzgar hız / yön göstergeleri
  - Monteli solunum aparatı
  - Koruyucu giysiler
  - Yerel koşullara göre belirlenecek diğer bölge malzemesi
  - Kapsama yetenekleri
- Normal işlemlere dönmek için süreç
  - Bölge dışı yetkililerle iletişim bağlantı ve hatları
- Eğitim ve uygulamalar
  - Kimyasal maddeler hakkında bilgi (özellikle zehirlilik vs.)
  - Acil durumu rapor etmek için süreçler
  - Alarm sistemleri hakkında bilgi
  - Yangınla mücadele malzemesinin yeri
  - Yangınla mücadele malzemesinin kullanımı
  - Koruyucu malzemenin kullanımı (kendinden hava sağlayan - tüplü maske, giysiler vs.)
  - Koruyucu malzeme ve giysiler için dekontaminasyon süreci
  - Bölgeyi terk prosedürleri
  - Bol acil durum tatbikat dokümanları
- Acil durum organizasyon / işlemlerinin düzenli testleri
  - Acil durum tatbikatı

- Sık sık alarm sistemi dokümanları
- Yangınla mücadele malzemesinin sık test edilmesi
- Bölgeyi terk pratiği
- Devam eden bir acil duruma hazırlık komitesi
- Plan güncelleştirme
- Gerekliğinde yılda bir ya da daha sık
- Alıştırma ve test sonuçlarının yansıtılması
- Acil duruma müdahale prosedürleri
- İletişim
- Bölgeyi terk ya da güvenli sığınak
- Tıbbi olanaklar (çok yönlü yaralanmalar dahil)
- Toksik gaz (klor vs.) kaçakları için özel işlemler
- Hortum kasırga işlemleri (yalnızca sahil yöreleri için)
- Elektrik, gaz gibi ev tesislerinin çalışmadığı durumlara karşı işlemler
- Ferdi birim acil durum prosedürleri
- Bomba tehdit prosedürleri
- Ayrıntılı işlem talimatları (her işlem birimi ve yardımcı sistemler için)
- Açma / kapama acil durum prosedürleri
- Potansiyel kazaların analizi
- Her vaka için uygulanacak acil durum müdahale prosedürleri.

(Örnek bir prosedür)

Konu : (x kuruluşu) Acil Durum Yönetim Prosedürü

Hazırlayanlar :
 Koordinasyon :
 Yürürlük Tarihi :
 Onaylayanlar :

İçindekiler

1. Amaç ve Kapsam
2. Tanımlar
3. Sistem
4. İlgili Dokümanlar
5. Kontrol

1. Amaç ve Kapsam

1.1 Bu prosedürün amacı ; (x) şirketinde / kuruluşunda herhangi bir acil durum oluştuğunda bunun yayılmasını önlemek, olanaklar elverdiğince sınırlamak, acil durumun insan, mal ve çevre üzerindeki zararlı etkilerini azaltmak, kayıpları, kirlenmeyi, hasarlanmayı en alt düzeyde tutabilmek, acil durum alarmlarında, tahliye ve deneme uygulamalarında fabrika personeli'nin nasıl davranacağını ve sorumluluklarını belirlemek, acil durumda, yapılması gereken çalışmaların derhal ve düzenli bir şekilde gerçekleşmesini sağlamak için temel prensipleri, sorumlulukları ve görevleri belirlemektir.

1.2 Bu prosedür; iç ve dış tehlike kaynaklarının belirlenmesi, bunlara dönük acil durum planlarının yapılması, acil durum halinde planların uygulanması ve etkinliğinin gözden geçirilmesini kapsar.

1.3 Bu prosedürün uygulanmasından ..... koordinasyonunda tüm müdürler / yöneticiler / şefler sorumludur.

2. Tanımlar

Bu prosedürde geçen özel kelime ve terimler için "....."ne başvurunuz.

3. Sistem

3.1 İç ve dış tehlike ve risklerin belirlenmesinde; risk ve çevresel etki değerlendirmeleri, mevcut bilgi kaynakları ve geçmiş olaylar dikkate alınır.

3.2 Risk yaratabilecek tesislerin yerleşim ve tasarımına, madde ve malzemenin stok miktarına proses çıktılarına, kazara oluşan dökülme veya kaçaklara karşı genel iş güvenliği doğrultusunda önlemler alınır.

3.3 Çalışanlar gerek kendi çalıştıkları saha, gerekse işletme için tehlike yaratabilecek durumlar ve alınması gereken önlemler konusunda bilgilendirilir ve eğitilir, (aks:.....bölümü).

3.4 Her sahada yangın riskini yaratabilecek olayların önlenmesi ve yangın halinde gerekenin yapılması sağlanır (Bkz:.....yangından korunma el kitabı / prosedürü / talimatı).

3.5 Yıldırım tehlikesine karşı paratoner sistemi kurulur, bakım ve kontrolü yapılır (örneğin Bkz:Yıldırımdan korunma talimatı).

3.6 Kimyasal maddelerin depolanmasında talimatlar ve malzeme güvenlik bilgi formlarında belirtilen depolama kuralları ile iş güvenliği el kitabında / iş güvenliği prosedürlerinde belirtilen kurallara uyulur. (bkz:.....iş güvenliği prosedürleri).

3.7 İşyerinin özelliği, kullanılan ham ve yardımcı maddeler, üretilen ana ve yan ürünler, atıklar (katı, sıvı,

gaz), bu maddelerin depolanma ve taşınma durumları, işyerinin bulunduğu yer ve yöre ile komşu kuruluş ve yerleşim bölgesi göz önüne alınarak ve ayrıca ,her işlem sırasında oluşabilecek tehlikeler ve bu tehlikelerin büyüklüğüne göre acil durum organizasyonu oluşturulur.

3.8 Acil durum meydana geldiğinde her bir operasyon bölgesinde insan, çevre, teçhizat ve malın en az zarar görmesi ya da zarar görmemesi için sistemi derhal kimin durduracağı bölüm müdürünce belirlenir, belirlenmediği durumlarda formenler / .....yönetimleri altındaki sistemi durdurmakla görevlidir.

3.9 Acil durum anında (o kuruluşta varlarsa) işçi sağlığı ve iş güvenliği uzmanı ya da çevre mühendisi sistemin tamamını veya bir bölümünü derhal durdurmaya yetkilidir, bu kişiler durumdan üst yönetimi ve ilgili bölüm müdürlerini bilgilendirir.

3.10 Herhangi bir acil durum meydana geldiğinde:

3.10.1 Her türlü kurtarma ve müdahalede, müdahale edenin öncelikle kendi can güvenliğini sağlaması esastır.

3.10.2 Öncelikle mevcut olanaklarla müdahale edilir, kendi olanaklarıyla müdahale edilemeyecek kadar büyükse işçi sağ. iş güv. çev. kor. bölümüne haber verilerek yardım istenir.

3.10.3 Acil olay şirket / kuruluş olanaklarıyla kontrol edilemeyecek kadar büyükse resmi veya özel diğer kuruluş ve tesislerden yardım istenir

(aks:..)-

3.10.4 Meydana gelen olay; yakın çevreyi, yerleşim birimlerini ve diğer endüstriyel tesisleri tehdit ediyorsa veya tehdit etme olasılığı varsa alınacak önlemler ve işbirliği için yerel örgütlere haber verilir.

3.11 Dıştan gelebilecek tehlikelere karşı ; yakın çevredeki endüstriyel kuruluşlar, itfaiye, hastahaneler, sivil savunma müdürlüğü, sanayi odası, polis, jandarma, D.S.İ. ve belediyeler gibi kuruluşlarla işbirliği ve koordinasyon sağlanır (aks:.....).

3.12 Şirket / kuruluş acil müdahale ekibi yangınla mücadele ve diğer acil durumlarda kontrol ve kurtarma operasyonlarını yürütür .

3.13 Deprem, sel, su baskını, fırtına, gaz kaçağı ve dökülme-saçılma halinde anılan konularla ilgili talimat ve mgbflarında belirtilen işlemler yapılır .

3.14 Terörist saldırı, sabotaj, toplumsal eylem gibi durumlarda; "şirket / kuruluş olağanüstü hal ve savaşa hazırlık planı " uygulanır (bkz: olağanüstü halde ve barışta .....fabrikasına giriş ve çıkışın kontrolü hakkında talimat).

3.15 Acil durum halinde kullanılmak üzere ilgili sahalara uygun acil durum malzemeleri konur (aks:.....).

3.16 Acil durum için "acil durum organizasyonu", olanakları ve görev yeri belirlenir (aks:üst yönetimden bir kişi;...)

3.17 Fabrikanın tamamını ilgilendiren / etkileyen, mala ve cana zarar verme olasılığı yüksek, geniş çaplı acil durumlarda "acil durum alarmları" devreye sokulur.

3.18 Alarm testi ve uygulaması altı ayda bir alarm test planına göre "acil durum test ve alarm uygulamaları" yapılır (Aks:.....).

3.19 Herhangi bir acil durum yönetimi, acil durum kontrol merkezinden yapılır

3.20 Herhangi bir acil durumda personel sayımı yapılır (Aks:.....).

3.21 Herhangi bir acil durumda "acil durum planı"nda belirtilen görev ve sorumluluklara göre hareket edilir (Bkz: Acil durum planı).

3.22 Herhangi bir acil durumda fabrikadaki uyarı ve iletişim sistemleri ile verilen duyurulara ve sivil savunma müdürlüğünün sirenleri ya da diğer duyuru kaynaklarından gelen haberlere göre hareket edilir.

3.23 Acil durumun sona erdiği acil durum kontrol merkezinde yapılacak durum değerlendirmesi ile belirlenir (Aks:.....).

3.24 Acil olay kontrol altına alındıktan sonra;

3.24.1 iş kazası /çevre kazası raporu düzenlenir (Bkz: .....).

3.24.2 Tekrarını önlemek için; olayın nedenleri, meydana getirdiği zararın etkilerinin giderilmesi ve hasarının tesbiti için gerekenler..... koordinasyonunda araştırılarak gereği yapılır.

3.25 Acil durum sonrası, çalışması durdurulan ünitenin tekrar çalışır hale getirilmesi için, her bölüm müdürü / yöneticisi kendi bölümü ile ilgili planlarını yapar, bağlı olduğu üst yönetime onaylatır ve uygular.

3.26 Acil durum ile ilgili sistem ve tesisat periyodik olarak kontrol ve test edilir .

3.27 (genel merkezi başka ilde olan kuruluşlar için)..... bulunan genel müdürlük personeli;

.....yönetiminin acil durum uygulamalarına göre hareket eder.

4. İlgili Dokümanlar

4.1 Standart İşletme Prosedürleri (SİP)

- Risk ve çevresel etki değerlendirme prosedürleri
- Zararlı madde ve ürünlerinin taşıma, depolama, ambalajlama, muhafaza ve sevkiyat prosedürü
- İş sağlığı - iş güvenliği ve çevre yönetim sistemi düzeltici ve önleyici faaliyetler prosedürü
- Eğitim prosedürü

4.2 İş sağlığı iş güvenliği ve çevre yönetim talimatları

- Deprem öncesinde, sırasında ve sonrasında yapılması gerekenler

- Acil durum planı
- Acil aydınlatma test
- Acil alarm sirenleri test
- Anons
- Sel, su baskını, fırtına
- Gaz kaçağı olduğunda yapılması gerekenler
- Acil müdahale ekibi görev ve yetki talimatı
- Yıldırımdan korunma talimatı
- Zararlı kimyasal maddelerin depolanması ve stoklanması
- Fuel-oil ve motorin dolumu

4.3.....iş güvenliği el kitabı

4.4.....yangından korunma el kitabı

4.5.....olağanüstü hal ve savaş hazırlık planı

4.5.1 Olağanüstü hal ve barışta.....fabrikasına girişin ve çıkışın kontrolü hakkında talimat.

5. Kontrol

Bu prosedür iki yılda en az bir defa.....tarafından uygulama ile prosedür arasında fark olup olmadığı yerinde kontrol edilerek gözden geçirilir. Yönetim sistemleri koordinatörlüğü ve (o şirkette var ise) dokümantasyon bölümü yazı ile bilgilendirilir.

---

* Kimya Mühendisi

İş Sağlığı Güvenliği Uzmanı

Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Denetim Kurulu Üyesi

İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ

İNSAN - MAKİNE SİSTEMLERİ VE İŞÇİ SAĞLIĞI İŞ GÜVENLİĞİ

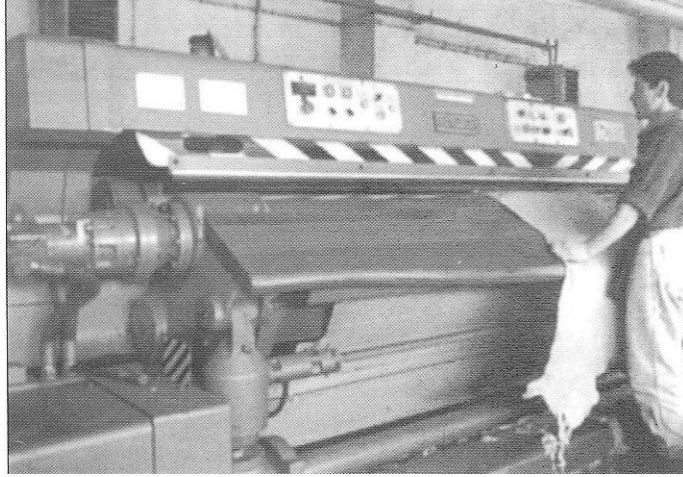
Gürbüz YILMAZ*

Ergonomik yaklaşımda sistemler; İNSAN-MAKİNE-ÇEVRE ilişkileri içinde düşünülür. Sistem kavramı ayrıca; psikolojik, sosyolojik, biyolojik gibi farklı yaklaşımlar, teknolojik gereksinimler ya da yönetim sorunları gibi, özel bakış açılarına da yer vermek zorundadır. Bir insan-makine sisteminin temel amacını gerçekleştirebilmek için, o sistemin temel girdilerinin kapasite ve becerilerinin optimal düzeyde birleştirilmiş olması gerekir. Sistemi temsil eden tarafların gereksinimleri ise ancak, o sistemi bir bütün olarak düşünmekle belirlenebilir.

Bir makine ünitesinin fonksiyonu, kullanılmasındaki kolaylık, verimliliği, yapısı ve işlevlerinin insan faktörü ile işbirliğine yakın olması, ekonomikliği ya da teknolojik düzeyi, sistem tasarımının vazgeçilmez öğeleridir. Sistem tasarımında insan faktörüne, sistemin bütünsel bir parçası olarak yaklaşılmalıdır. Sistemin kuruluşundaki temel amacın gerçekleştirilmesi için, fonksiyonların yeterli olması ve çeşitli fonksiyonların insan ve makine arasında akılcı bir şekilde dağıtılması gerekir. Sistem tasarımı konusunda öncelikle mühendislik teknikleri kullanılarak, sistemi işletecek insan faktörünün kapasiteleri ile uyumlu ya da bu kapasiteleri güçlendirecek araç ve gereçler düşünülür.

Sistemlerin karmaşıklığı arttıkça, çeşitli önceliklerin ve uyum sorunlarının çözümü de güçleşmektedir. Bu nedenle günümüz tasarımcıları, sistemlerin karmaşıklığı arttıkça, birbirleri ile çakışan ve çelişen taleplerle karşı karşıya kalmakta ve bunun içinde bilgisayar programları ile çözümler bulma yöntemleri geliştirilmiş bulunmaktadır.

Sistemin amacı iyi belirlenmeli, sistemde öngörülen yapısal ve fonksiyonel temeller açıkça ortaya konulmalıdır. Sistem kurulduğunda da, bu sistemdeki insan ve makine faktörleri temel amaca dönük, verimli, ekonomik ve aksaksız şekilde devreye girebilmelidir. Tasarımcı sistemi oluştururken; hammaddeler, güç kaynakları, kalite standartları, kalıntı ve atıklar sorunu, teknik ve teknolojik bilgi kaynakları, piyasa hareketleri, ödeme dengeleri, estetik görünüşler gibi pek çok öncelikleri dikkate almak zorundadır.

İNSAN - MAKİNE SİSTEMLERİ ARA KESİTİ

İşyerindeki yakın ve genel çevre koşulları açısından insan faktörünün gereksinimlerini saptamak ve gerekli koşulları sağlamak, çoğu endüstrilerde önemli bir sorun olmayabilir. Bilinen bir genel çevre içinde çalışacak insan-makine sistemi, bir işlem ünitesi olarak, oluşturacağı ara kesitle yerleşme ve boyut sorunlarından başlayarak, göstergeler ve kontrol düzenekleri, insan özelliklerine ve temel gereksinimlerine cevap verecek bir şekilde düşünülmelidir, insan ve makine faktörlerinden birinin teknik olanakları ile diğerinin becerilerini kaynaştırarak, optimal verim sağlayan bir sistemi kurabilmek için, makinelerin vereceği bilgiler ve işaretler, operatörün algılama yeteneklerine göre sinyalleştirilmeli ve kontrol sistemleri de, insan faktörünün fiziksel beceri ve yetenekleri ile bağdaştırılmalıdır. Başarılı bir tasarım için, insan-makine ara kesitindeki işlemlerin gerektireceği ehliyet ve meslek bilgilerinin de iyi saptanmış olması gerekir.

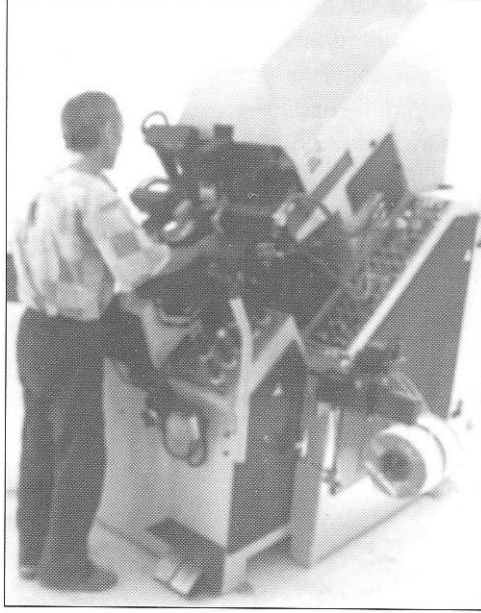
Modern sistemlerde genellikle kontrol işlemleri giderek basitleştirmekte, sistemlerin kuruluş, bakım ve onarım hizmetleri ise teknik bilgileri yeterli personele bırakılmaktadır. Makinelerin kontrol düzenekleri ve göstergelerinin tasarımı ara kesit açısından çok önemlidir. Kontrollerin yerleşeceği pozisyonlar, hareket doğrultuları, operatörün kuvvet kullanımı ve düzeyi gibi konular önemli olduğu kadar, göstergelerin birbirinden ayrılabilir, algılanması kolay, yeterli sayıda ve duyarlılıkta olması gibi ergonomik kriterlerde önemlidir.

İNSAN - MAKİNE SİSTEMLERİNDE GÖSTERGELER

Makineleri kontrol etmekten sorumlu bir insanın, bu fonksiyonu yerine getirebilmesi için çeşitli bilgilere gereksinimi olacaktır. Nitekim makineler, onları kullanan, bakım ve onarımlarını yapan insanlarla bir tür iletişim içindedirler.

İnsanlar makinelerin kontrol sistemlerini harekete geçirdiklerinde, makineler de bu kontrol işleminin sonuçlarını kendi göstergelerinde görüntüye getirirler. Böylece insan-makine arasında devamlı bir iletişim ilişkisi kurulmuş olur.

Bir makinenin etkili kullanımı ve aksaksız işleyişi insan-makine iletişiminin mükemmelliğine bağlıdır. Bu nedenle, makinelerin tasarımında, insan faktörünü ve insanların özelliklerini de dikkate almak zorunludur. Nitekim, insanların çeşitli yetenek ve kapasitelerini zorlamak, ancak belli ölçüler içinde mümkündür. Bu arada, makinelerin göstergelerinin ne kadar gösterişli olduğundan çok, bu göstergelerin operatöre gerekli bilgileri ne ölçüde, açık ve seçik verebildiği önemlidir. Göstergelerin verdiği bilgiler en doğru ve en hızlı bir şekilde algılanabilmesidir.

İNSAN - MAKİNE SİSTEMLERİNDE KONTROLLER

insan-makine sistemlerinde, göstergelerden alınan bilgilerle, makine fonksiyonlarının yönetilmesi ve makinelerin işletilmesi, durdurulması, hızlandırılması ya da yavaşlatılması gibi işlemler kontrol düzenekleri aracılığı ile gerçekleştirilir.

Günümüzde, karmaşıklığı giderek artan makinelerin yardımı ile, insanların fizik ve fizyolojik yeteneklerinin çok üstünde iş ve işlemler yapabilir hale gelmiştir. Makinelerin kontrolü için geliştirilmiş sistemlerde de artık, sadece insanların kol ya da bacaklarının etkinlik düzeyi yeterli olmadığından, çoğu kontrol düzeneklerinin ardında mekanik, hidrolik, elektrik ya da elektronik sistemler ile güçlendirme vardır. Böylece, kontrollerin teknolojik etkinliği artarken, bunları kullanmanın da karmaşıklığı nedeniyle operatör eğitimi gibi gereksinimler ortaya çıkmaya başlamıştır.

İnsanların fiziksel iş görme yeteneklerinin ölçülü boyutlarda olması yanında, insan bedeninin biyo-mekaniğinden kaynaklanan devinme hacimlerinin sınırlı olması nedeniyle her türlü insan-makine ara kesitinin tasarımında bu gerçekleri dikkate almak zorunludur. Ancak, bir kontrol düzeneğinin nereye konulacağı, temel özellikleri gibi sorunlar öncelikle makine fonksiyonlarını gözetmelidir.

Makinelerin kontrolünde sadece bu düzenekleri harekete geçirecek insan bedeninin kas grupları ve eklem sistemlerini düşünerek tasarım yapmak da yeterli değildir. Kontrol düzeneğini hareket ettiren kasların yanında, gövdenin duruş ve oturuş özelliklerine göre çeşitli kas gruplarında oluşan statik ve dinamik çalışmalar ile bunların yorgunluk etkilerinin de dikkate alınması gerekir.

Kontrol düzeneklerinin tümü belli ölçülerde kuvvet uygulamasını gerektirir. Ergonomik araştırmalar, kuvvet gerektiren kontrollerde ayak pedalı şeklindeki düzeneklerin daha etkili olduğunu göstermiştir. Kontrol işlemlerinin daha incelikli olması öngörülürse el kontrolü tercih edilmelidir.

İnsanların sinir sisteminin özelliklerinin ve toplumda yerleşmiş alışkanlıkların da etkisi ile, el ve ayak hareketlerinin yönü açısından belli beklentiler oluşmuştur. Bu tür beklenti ve alışkanlıkların gözetilmemesi halinde, kontrollerin kullanımında eğitim dahi, hata yapmayı önleyemez. Özellikle acil hallerde insanlar yerleşik ya da doğal alışkanlıklarına dönerler. Bu nedenle kontrollerin tasarımında insanın doğal alışkanlıkları dikkate alınmalıdır.

---

* Makine Mühendisi

Eski İş Güvenliği Müfettişi

Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Denetim Kurulu Üyesi

İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ MERDİVEN

Cihat UYSAL*

AMAÇ:

- 1- İnsanlara kazaların "kötü talih eseri" olmadığını anlatmak,
- 2- insanları günlük tehlikelere karşı bilinçlendirmek,
- 3- insanlara kaza oluşum sürecini analiz etmeyi öğretmek,
- 4- insanlardaki güvenlik içgüdüsünü geliştirmek.

Kaza birdenbire olmaz, oluşma nedenleri vardır ve koşullar irdelenerek bu nedenler önceden kestirilebilir.

Örneğin, evde merdivenden inerken düştüğünüzü varsayalım. Bu kazanın olası birçok nedeni vardır. Kaza ya sizden ya da bir başkası neden olmuştur. Şimdi bu olasılıkları sıralayalım.

A- Kendimizden kaynaklanabilecek nedenler.

- 1- Gözlerimiz iyi görmüyor ve gözlüğümüzü takmamış olabiliriz.
- 2- Merdivenden inerken dikkatsizlik etmiş olabiliriz.
- 3- Ağır bir şey taşıyorken, dengemizi kaybetmiş olabiliriz.
- 4- Fazla yemek yemiş ya da içkiyi fazla kaçırılmış olabiliriz.

B- Bir başkasının neden olabileceği nedenler.

- 1- Merdivende unutulmuş bir cisim ayağınıza takılabilir.
- 2- Birisi size eşek şakası yapmış olabilir.
- 3- Işık yetersiz veya onarılmamış olabilir.
- 4- Merdiven yüzeyinde bir bozukluk (çatlak, kırık, tümsek, delik) olabilir.

C- Merdiven standardındaki noksan ve kusurlar. Bu grupta ülkemiz gibi yapı standartlarının yeterince benimsenmediği koşullardan kaynaklanabilecek nedenler bulunmaktadır.

- 1- Merdivenin korkuluğu olmayabilir.
- 2- Korkuluklar arası kırık veya boş olabilir.
- 3- Korkuluk yüksekliği yetersiz olabilir.
- 4- Basamak genişlik ve yükseklikleri değişken olabilir.
- 5- Basamak yüzeyi aşınmış, çukurlaşmış olabilir.

---

* Çalışma Ortamı Dergisi Ocak/ Şubat 2001 Sayı 54'te yayımlanan MERDİVENDEN İNME senaryosu üzerine bir çeşitleme. Bu yazının A, B gurubunu Amerika'da yapılan iş güvenliği çalışmaları için kullanılan bir çalışmadan uyarladım. C gurubu ise, standart kavramından uzak yaşadığımız ülkemiz ortamında olası diğer tehlikeleri sıralamaya çalıştım.

* **Mimar Yüksek Mühendis**

İKİ DAKİKA DÜŞÜN

Aşırı yüklenmiş arabanın taşınması

Mustafa TAŞYÜREK*
(mustafatasyurek at fisek nokta org nokta tr)

Durum : İşçi arabayla bir dizi boş kutu taşıyor; ancak kutular oldukça yüksek bir şekilde istiflenmiş.
Soru : İşçinin bu çalışma sırasında karşılaşılabileceği tehlikeyi tanımlayabilir misiniz ?

Yanıtı 16. sayfada

Kimya Mühendisi
İş Sağlığı Güvenliği Uzmanı
Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Denetim Kurulu Üyesi

BİLİŞİM

ULUSLARARASI İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ BÖLGESEL KONFERANSI (7-11 Mayıs 2001)*

KONFERANS BİLDİRİSİ

GİRİŞ

- Bu toplantı tüm katılımcı uluslar için eriştikleri düzeyi ölçmek bakımından bir mihenk taşı olmuştur.
- Sosyal tarafların "sağlık, çevre ve güvenliğin" geliştirilmesindeki önemi bir kez daha görülmüştür.
- Çevre boyutunun da iş sağlığı güvenliğinin önemli bir parçası olduğu görülmüştür.

SEVİNDİRİCİ GELİŞMELER

- Dost kardeş ulusların katılımıyla bölgesel işbirliği olanaklarının doğması sevindiricidir.
- Bilgi deneyim alışverişinin yalnızca bölgesel değil, bölge ötesi katkılarla da zenginleştirilmiş olması ve arada köprüler oluşturulmuş olması iyi olmuştur.
- Uluslararası bazı örgütleri ve destek olanaklarını tanımak bir kazançtır.
- İşbirliği yapılacak ortak çalışma alanlarının bulunması ve belirlenmesi mutluluk vericidir.
- Kısa sürede böylesi geniş bir organizasyonunun ÇSGB tarafından başarılmış olması kutlanmaya değerdir.

GELECEK İÇİN ÖNERİLER

- Katılımcıların farklı beklentiler içinde olması, gelecekte, aynı Kongre içinde "değişik beklentilere yönelik farklı düzlemler oluşturulmasına gerek göstermektedir (Örneğin deneyimlerin paylaşılması, eğitim seminerleri ya da sertifika programları düzenlenmesi vb).
  - Gelecekteki toplantılar ve işbirlikleri için, bir "İZLEME GRUBU" oluşturulması, bir yıl boyunca gelişmeleri izlemesi; hazırlıkları kontrol etmesi ve katkıda bulunması gerekli görülmektedir. Böylesi bir izleme grubunun hem ulusal düzeyde ve hem de bölgesel düzeyde örgütlenmesi önemlidir.
  - Üçlü yapının ve sosyal diyalogun etkinleştirilmesi için hükümet-dışı kuruluşlarının katılımlarının zorunlu ve zenginleştirici bir öğe olarak işlenmesi gereklidir, izleme grubunun özellikle hükümet dışı kuruluşların bu işlevlerini yerine getirebilmeleri konusunda özendirici olması ve üçlü katılımı daha da artırması beklenmelidir.
  - Üçlü sorumluluk - Responsible Çare gibi gönüllü uygulamaların desteklenmesi bu ve benzeri girişimler için özendirici olacaktır.
  - Bir dahaki kongrelerde "iyi Uygulamalar Sergisi" adı altında bağımsız bir bölüm oluşturularak; yalnızca poster bildirilerle değil, sunum ve görsel-işitsel gösterilerle ilgi çekici bir ortam yaratılması önemli katkılara yol açabilir.
  - Destek hizmetleri sunan uluslararası kuruluşların daha yaygın bir katılımı ile tanıtılmalarına çaba gösterilmelidir.
  - Risk gruplarına yönelik çalışmalar ve "öncelikleme" üzerinde durulmalıdır.
  - Küçük ve orta ölçekli işletmelerdeki sorunlar ve müdahale yolları gelecek Kongrelerde daha ağırlıklı işlenmeli ve özellikle "sorunlarını hafifletmiş" ülkelerde bu konuda uygulanan modeller anlatılmalıdır.
  - Sosyal güvenlik ile "sağlık, çevre ve güvenlik" arasındaki bağ daha ayrıntılı tartışılmalıdır.
  - "Yerel Danışmanlık" uygulamaları yaygınlaştırılmalı ve desteklenmelidir.
  - Ortak "veri tabanları" oluşturulmalıdır.
  - Karşılaştırmalı analizler yapılmalı ve bu uygulamadan
  - Sorunlara tanı koymak
  - Ulaşılan düzeylerin karşılaştırılması
  - Ülkelerin ve işletmelerin belli amaçlarla gruplandırılması
  - Bölgesel ve ulusal destek hizmetlerinin planlanması
  - İşbirliği alanlarının belirlenmesi
  - Ortak çalışma standartlarının yakalanması.
  - Bilişim alanındaki gelişmelere ve bu yolla iletişimin geliştirilmesi için çaba harcanmalıdır.
  - Avrupa Birliği'ne aday ülkelerin gelecek yıllarda Konferansta daha geniş katılımları sağlanmalıdır.
  - Özellikle Balkan, Kafkas ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri arasında bölgesel projeler üretilebilmesi amacıyla izleme ve ortak proje grubunun oluşturulması ve bu faaliyet için ILO, WHO, UNEP, AB Komisyonunun teknik ve mali yardımı için girişimlerde bulunulmalıdır.
  - Türkiye'deki uygulamaların amacına ulaşabilmesi için, özendirici vergi ve sigorta primi indirimleri konusunda ilgili kurum ve kuruluşlara çağrıda bulunulmalıdır.
  - Gelecek yıl yapılacak konferansın ana tartışma konusu olarak,
  - Risk gruplarının istihdamı
  - Küçük orta ölçekli işyerlerinin sorunları seçilmelidir.
- Tüm katılımcılara ve emeği geçenlere teşekkür ederiz.

---

* Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü'nce düzenlenmiştir.

YAŞAM

ULUSAL PROGRAM ÜZERİNE

Cihat UYSAL*

Gelişmiş toplumların uygarlıkta bugünlere gelişinde, başka toplumlardaki gelişmelerden yararlanması önemli bir yer tutar. Örneğin, İngilizler'in sanayi devrimini başta Çin olmak üzere birçok uygarlığın geliştirdiği bilgiden yararlanarak gerçekleştirdiğini biliyoruz. Yabancı kültürleri izlemek, doğru irdeleyerek, onlardan yararlanmak, gelişmenin ön koşuludur.

Toplumun yaşam düzeyinin yükseltilmesi, toplumu oluşturan insanların içinde yaşadıkları eksikliklerin ayırına varmasını gerektirir. Gelişme, ancak böylesi bir isteğin genel kabul görmesi ile oluşur. Ülkemizin aydınları yıllardır bu değişimin gerekliliğini dile getirmektedir. Ne var ki, sorunları derinlemesine ortaya koymaya yönelik bu çabalar, kolaycı sloganlarla bezenerek dondurulmuş; başta kamu kurum ve kuruluşları olmak üzere mevcut kurumlar tarafından gündeme bile alınmamıştır. Bu durum hemen hemen her kurum için geçerlidir. Örneğin, Devlet Planlama Teşkilatı Web sitesine girerseniz, kütüphanenin yılbaşında 1993 yılına kadar yapılan bilgilerin kayda alındığını, bugünlerde ise ancak 1999 yılına gelinebildiğini görürsünüz. Kuşkusuz bir gerekçesi vardır ancak, gerekçe ne olursa olsun, bilginin iki yıl geriden işlendiği bir ortamın varlığı da bir gerçektir. Bilginin zamanında işlenmesi, günümüz uygarlığını vareden en önemli ögedir. Bu kültürü anlamak, bilgileri yeterli hızla işleyebilmeyi gerektirir. Örnekler hemen hemen her konuda çoğaltılabilir.

Tarih, değişim sürecinin toplumların eğitim düzeyine bağlı olarak hızlı ya da yavaş gerçekleştiğinin örnekleriyle doludur. Bugünlerde yaşanan belirsizliklerin ardında yatan gerçek de budur. Bu haliyle toplumda yaşam düzeyinin yükseltilmesi yönünde beklenen gelişme sağlanamamaktadır. Yıllardır gelişmeye karşı direnen yapı artık var olmanın fiziksel sınırlarını zorlamaktadır. Toplumda, bu zorlanma sürecinin hızlanması gerektiği kanısı oluşmaya başlamıştır. Kuşkusuz, bu sürecin hızlandırılması, bunun ayırına varmış olan ve mevcut toplumsal durağanlığı değiştirmek gerektiğini kavrayan insanlarla oluşacaktır. Ülkemizde bu kavrayışı benimsemiş insan sayısı azımsanmayacak sayıdadır. Ne var ki, düzenden pay alma yarışı bu insanların toplumun yönetiminde geri planda kalmalarına neden olmuştur.

Ülkemiz son yıllarda, gelişmiş ülkelerin ürünleriyle dolup taşmaktadır. Gelişmişliğin ürünlerini edinir, tüketirken, ürün ile kurduğumuz ilişki, bu yeniliklerin bizi etkileyip değiştirmesi ve geliştirmesinden çok, onun yüzeysel bir kullanıcısı olmamıza yol açmıştır. Oysa, kendimize yabancı olan bu kültürlerden yararlanmak, onu eleştirel bir tavırla değerlendirmek ve anlamakla gerçekleşebilir. Bugün, içinde yaşadığımız olumsuz koşulların oluşmasında bu eksikliğin payı büyüktür. Ne yazık ki, yaklaşık son elli yılda olan bitenin özeti budur. Bu durumun kavranması, gelişmeye gidecek yolun başlangıcı olacaktır. Yeryüzünde gerçekleşen gelişmeler, büyük bir vurdumduymazlıkla dışlanmış. Değişimin gerekliliğinin ayırına varıp, alışılmışın dışına çıkma cesareti gösterenlerin baskı altında susturulması başarı sanılmıştır.

Bugün yeryüzündeki gelişmelere daha fazla uzak duramayacağımız acı bir biçimde ortaya çıkmıştır. Dün gelişmeye direnenler, bugün de direneceklerdir. Ne var ki, kabuk çatlamış ve dünyaya egemen gelişmelerin olmazsa olmaz kuralları bizi yola getirmeye zorlamaktadır. Olan biteni böyle tanımlarsak, ülkemizi kırsalından kentine, mahallesinden sokağına, binasından kaldırımına değin herşeyi farklı bir biçimde görmeye başlarız. Ve, o zaman insan, toplum, eğitim, trafik, imar... gibi kavramları yeniden tanımlamak gerektiğinin ayırına varırız. Ancak ve ancak, kullandığımız cep telefonundan, otoyola değin yaşamımızda bir türlü uyum sağlayamadığımız ürünlerin varolma gerekçelerini anladığımızda, sorunlarımızı dünyadaki gelişmiş toplumların sorunlarıyla örtüştürebilir ve de insanoğlunun yeryüzündeki ortak sorunlarının çözümüne katkıda bulunabiliriz. Toplumsal gelişme ve ulusal program ancak böyle bir kaygının oluşmasıyla ortaya çıkabilir.

---

* Mimar Yüksek Mühendis

TOPLUM MASUM GÖZDEKİ YAŞ

Erdoğan BOZBAY*

Açık duran kapıyı dikkat çekmek amacıyla hafifçe tıklattım. Hayli iri olduğu otururken bile anlaşılan orta yaş olgunu mütevazı görünümüne sahip adam, incelemekte olduğu dosyadan başını hafifçe kaldırarak yüzünü bana doğru çevirdi, işte, yıllardır merakla beklediğim an diye içimden geçirdim. Önceden hazırlıklı olmama rağmen, yuvasına birkaç numara büyük gelen takma göz, heyecanımı arttırmaya yetmişti. Demek meşhur cam gözlü **Kör Memet** buydu.

Henüz dört ayaklılıktan iki ayaklılığa geçiş sancılarını çektiğim evrede, beni ilk kez at arabasıyla, hem de çok yakından tanıştıran, bu tanışıklık sonrasında aileme ve ailesine sıkıntılı günler yaşatan Mehmet Ağbi karşımdaydı. Bir gözündeki görme engelinden ötürü ünlenen lakabıyla, "**Kör Memet**" le yıllar sonra aynı havayı soluyorduk. Ancak onunla şu an, meraklı bakışlarla birbirini inceleyen iki yabancı, daha doğrusu bir yanıyla bildik bir yanıyla yabancı gibiydik. Bir gözünü gerçekten, minder ucu oturuşlu konuk misali, "**hadi bana müsaade**" deyiverecekmiş gibiydi. Bir zamanlar, hem can alıcı hem de can kurtarıcı rollerini peş peşe oynamak zorunda kalan o zavallı insansa, hiçbir şeyden habersiz öylece bana bakıyordu. Karşısında, acemi eğitiminden yeni çıkmış hazır ol duruşlu, çakı gibi asteğmen adayını sıradan bir bakışla süzdükten sonra kibarca, ne gibi bir yardımda bulunabileceğini sordu. Beni, belediyeye günlük işlerden biriyle cebelleşmeye gelen abonelerden biri sanması kadar doğal bir şey olamazdı. Kendimi ve karşımda sabırla yanıt bekleyen adamı daha fazla beklemezdim. Günlerdir hatta yıllardır kafamda kurgulayıp durduğum senaryoyu adım adım hayata geçirmenin kararlılığıyla anlatmaya koyuldum. Başlangıçta heyecan sosunu fazla kaçırdığım birkaç kırmızımtrak yüzlü titrek basıslı sözcüğün ardından, yatağını benimsemiş sular gibi, usul usul akmaya başlamıştım.

Kendisini, yirmi, yirmi beş yıl kadar geçmişe uzanan kısa bir yolculuğa davetimin ardından, ilgisi daha da artmış, önceden akıl edemediği için özür dileyerek beni, karşısındaki boş sandalyeye buyur etmişti. Peş peşe sorular sorup bir çoğunu da kendim cevapladığımdan olacak, karmaşık duyguların altında daha bir ezilir gibiydi. Yıllar önce oturdukları sokağı, ne iş yaptığını, kardeşlerini, ev sahibimiz meşhur Bacak Ömer'i, çoğunlukla günlük işlerde çalışan amelelere kiraya verilen, Steinbeck'in pamuk işçilerinin kaldığı yerleri çağrıştıran odaevlerin sıralandığı sokağı, dönemin resmini yaparcasına en küçük ayrıntılarına kadar anlattıkça, sabırsızlığını yansıtan davranışlarını gizleyemez olmuştu. Tüm benliğimi saran buruk bir rahatlamayla, anlatışımı iştahla sürdürüyordum.

Sonunda öykünün can alıcı kısmına gelmiştik işte. Sakinleşmeli, gittikçe dozu artan heyecanımı biraz soluklandırmalıydım. Derince içime doldurduğum birkaç nefesin ardından kaldığım yerden anlatışımı masal atmosferine dönüştürerek sürdürdüm. O yıllarda, tüm lüksü bir tek odaya sığdırılmış odaevlerden birinde bir işçi ailesi yaşamış. Yine o işçi ailesinin yürümeyle çok geç tanışan bir oğulları varmış; bu haşaratın en büyük zevki, kaşla göz arasında sık sık sokağa fırlamakmış. Bir gün, yengeç yürüyüşlü bu çocuk, bir at arabasının altına süzülürmüş... Sözcüklerin üzerine basa basa, tıpkı radyodan gazete haberi yazdırırcasına hecelerken, son noktayı koymaya fırsat bulamadan, karşımdaki insan irisi adam, hızla yerinden fırlayarak bana doğru yöneldi, kırk yıllık dost gibi boynuma sarıldı. Perişan bir sesle, "**Demek o haşarat sensin.**" diyebilirdi.

Evet, gerçekten de o haşarat bendim. Yıllardır beynimden söküp atmadığım o tatsız olayın yaşandığı günü anlatıp bir güzel rahatlamakla birlikte, bir de onun ağzından dinlemeyi öylesine istiyordum ki. Onun da bu konuda anlatacakları olmalıydı. Düşüncelerimi fazlasıyla gün ışığına çıkarmış olacağım ki, bir şeyler anlatmak için sabırsızlandığımı, soğumaya yüz tutan çayından çektiği irice yudumlarla kendisini sakinleştirmeye çalışmasından anlamıştım. Pür dikkat onun konuşmasını bekliyordum ki, ağzını açmasıyla, naftalin kokulu sözcükler el ele tutuşmuş, ezber havasında dudaklarından dökülmeye başlamıştı. Elinden başka bir iş gelmediği için bir yandan tek atlı arabayla-yaylı- ekmek parası kazanırken bir yandan da kendine uygun başka işlerin peşinde koştuğu dalgın günlerinden birinde, arabasının altında bir şeylerin kalmış olabileceğini ancak çevredeki bağırmalar sonrası fark edişini, tekerleklerin arasından çıkarılan çocuğu kaptığı gibi hastaneye götürüşünü, doktorların, "Önemli bir şeyi yok. Önümüzdeki iki üç gün dikkatli olmanız gerekli. En ufak bir değişiklikte hemen getirin." dediklerinde, derin bir oh çekişini, ödenmesi gecikmiş bir borç öyküsü tadında anlatmıştı. Ailece çektikleri üzüntüleri günlerce üstlerinden atamayışlarını, hele, "**Ne yapmam gerekir, şikayetçi olunmaması için ne kadar istersiniz?**" diye sorduğunda babamın, "**Sen çıplak, ben çıplak., boğazına sarılıp canını mı alayım Memet kardeşim? Oğlumun sağlığı bana yeter.**" yanıtını yinelerken, bugün bile aynı şoku yaşıyor gibiydi. Anlattıkça, onun da rahatladığını, yüzüne yayıliveren huzur gelgitlerinde gözlemek mümkündü

ikimiz de aradan geçen onca zamana karşın bir türlü silemediğimiz, gittikçe derinleşen izlerle bağlandığımız ortak kaderimizin rutubet kokulu, hüznün dokulu dehlizlerinde dolaşırken annemin, belki de tamamen annelik iç güdüsünden ötürü hiçbir zaman affedemediği **Mehmet Ağbi'yi "Oğlumun elimden alacaktı o koyun gözlü adam"** nakaratı, kulaklarımda yankılanır gibiydi. Beni yıllar öncesiyle tekrar buluşturan hüznün ağırlıklı keyifli yolculuğu, "**Bir çay daha alır mısın?**" sorusuyla, istemeyerek de olsa sonlandırırken **Mehmet Ağbi** hala, "**Demek o sensin?**" diye mırıldanmaktan kendini alamıyordu, izin istemek için ayağa kalktığımda, tekrar boynuma dostça sarılırken, oldukça yorgun bir ses tonuyla, "**Her zaman beklerim**" demeyi unutmadı.

Odadan çıkarken, **Memet Ağbi'ye** hoşçakal demenin yanı sıra, çok gerilerde bıraktığım çocukluğumu, annemi, babamı, yazın tozdan, kışın çamurdan geçilmeyen sokağımı tekrar görebilir miyim umuduyla geriye dönüp baktığımda, **Mehmet Ağbi'nin** cam bilye albenili masum gözünde asılı duran tek damla gözyaşının, anılar kervanına katılmak için böylesine sabırsızlandığını nereden bilebilirdim ki?

* **Jeomorfolog**

Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Yönetim Kurulu Üyesi

İKİ DAKİKA DÜŞÜN (Sayfa 12'nin yanıtları)

NELER OLABİLİR?

- 1- İstifleme çok yüksek yapıldığı için işçi önünü direkt olarak göremiyor. Dolayısıyla araba sağa sola kayıp bir makineye çarpabilir ve kutular işçinin üzerine devrilebilir.*
- 2- Araba durdurulduğunda kutular devrilip civardaki bir başka kişiye çarpabilir.*
- 3- İşçi boş kutuları arabaya yüklerken ve arabadan indirirken elini incitebilir.*
- 4- Araba yolun tam ortasından götürüldüğü için karşı yönden gelen birine çarpıp her iki işçinin de yaralanmasına yol açabilir.*
- 5- Arabayı itmek için tutulan kol çok yükseğe takılmış. Bu nedenle arabanın dengesi bozulabilir.*

NE YAPILMALI?

Fabrika sahasında her gün yapılan bir iş olduğu için işçiler çeşitli tipteki kutuların taşınmasına kolay gözle bakarlar. Bu resmi göstermemizdeki amaç ise; takınılan bu son derece rahat tavrın ciddi kazalara yol açabileceği konusuna işaret etmektir. Her arabanın üzerine maksimum yük ağırlığı ve yüksekliğini gösteren etiketler takılmalı ve yükleme sırasında bu limitler üzerine çıkılmamalıdır.

DÜŞÜNCE ATÖLYESİ KÜRESELLEŞME VE SANATÇI TAVRI

2 Haziran 2001 yine Vakfımızın merkezindeki bilim ve sanat ortamımızın gönüllülerle dolup taşıdığı bir gün oldu. Çok değerli tetikleyicilerimizle, düşünce atölyelerimizden birini daha gerçekleştirdik. Bu kez konumuz, "**Küreselleşme ve Sanatçı Tavrı**" idi. Tetikleyicilerimiz ise, **Prof. Dr. Alpaslan Işıklı**, ozan ve eğitimci-yazar **Osman Bolulu**, çevirmen ve tiyatro yönetmeni **Leyla Tecer**, tiyatro yöneticisi **Yılmaz Demiral**, yazar **Erendiz Atasü** ve ressam **Ülkü Günay**. Bu kez yepyeni bir uygulamayla, toplantıyı başından sonuna kadar videoya aldık ve ufak bir başış karşılığında herkesin CD ortamında bu toplantı kayıtlarını elde etmesini olanaklı kıldık. Bundan böyle düşünce atölyelerini kaçırınlar için bunu bir ölçüde de olsa giderebilmek olanağı doğuyor. Daha önce sunduğumuz faks ile düşünce atölyesine görüşlerini ulaştırma olanağından sonra bu kez "**canlı canlı**" izleme olanağı yeni bir aşama...

Prof. Dr. Alpaslan Işıklı, gönüllülerimizin ve okurlarımızın yabancı değil. Daha önce de düşünce atölyelerimize katılmıştı. Duru düşünmesi ve anlatması ile herkesi etkileyen bir düşün adamı... Konuşmasının başında, "**Küreselleşmenin ne olduğunun anlaşılması için iki sorunun sorulması gerektiğini**" söylüyordu. "**Bu sorulardan birincisi kimin iktidarda olacağı; ikincisi hangi ideolojik temelde yapılacağıdır**" ilk sorunun yanıtı, IMF, Dünya Bankası ve G-7'yi "**Küreselleşmenin Prezidyumu**" ya da bunları bir "**İmparatorluk**" olarak niteleyenlerce veriliyor; demek ki ortada demokratik olmayan bir iktidar var. İkinci sorunun yanıtı da yine, küreselleşmenin kuramcıları tarafından "**ideolojilerin sonu**" olarak nitelenmekle birlikte söyledikleri (neo-liberalizm yani yeni-özgürlükçülük), ne yeni, ne de özgürlükçü. 19.yüzyılda yaşanan ve denenilenlerin bir klonlanmışı..

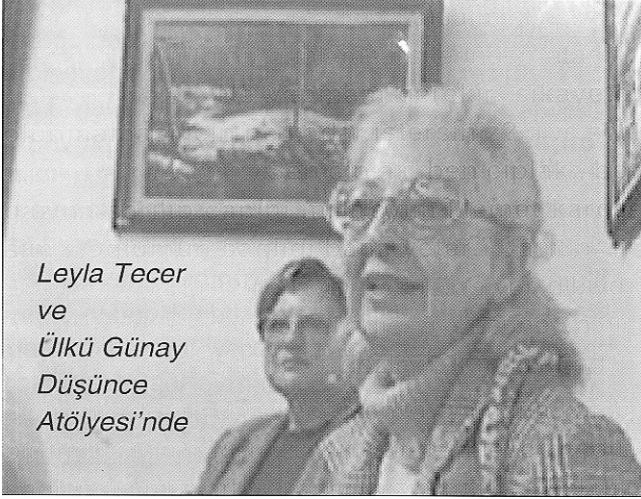
Erendiz Atasü, Osman Bolulu ve Alpaslan Işıklı birarada.

Osman Bolulu, Köy Enstitülüler kuşağından bir ozan, eğitimci ve eylem adamı... Gönüllülerimiz onu, bilim ve sanat ortamımızda iki kez konuk etmişti: ilki Köy Enstitülerinin kuruluş yıldönümü dolayısıyla yapılan bir söyleşiydi, öteki de **Dünya Şiir Günü'nde** gerçekleştirilen bir "**şiir**" şöleniydi. Bolulu, düşünce atölyesindeki konuşmasında "**herkesin kendi türküsünü söylemesi**" gerektiğini vurguluyordu; "**çünkü, başkasının ayak izinden gitmek kimseye bir şey buldurmaz. Herkes önce kendi olmakla görevlidir**". "**Önce kendin olacaksın, sonra evrensel gözünü dikeceksin. Buna en güzel yakıştırma, evrenselde dokunmuş yerli işi**" diyor **Bolulu**... Bu sözünün devamında da, "**Mustafa Kemal ve arkadaşlarının bunca emeği ve mücadelesini yaşayan bir ülkede şu anda dünyadaki en büyük ayıbın işlendiğini ve başkalarının türküsünün söylendiğini**" ekliyordu.

Leyla Tecer, Devlet Tiyatrolarında yönetmen ve aynı zamanda güzel ve akıcı çevirileriyle de yazın dünyamızı zenginleştirenlerden. Gönüllülerimiz onunla daha önce, topluca gittikleri "**Kanaviçe**" oyunundaki yönetmenlik çalışması aracılığıyla tanışmışlardı. **Tecer**, "**güncel olma zorunluluğunun bizi gün denilen zaman parçasına sıkıştırdığını; herşeyi anlık yaşatan bir teknolojiyle birlikte zamanı insana yaşatmamaya, zamanı yaymamaya, zamanı dünden bugüne getirmemeye zorladığını**" ve "**sahne sanatlarının bunu derinden hissettiğini**" söyledi. Gelişen teknolojinin ve pazarlama kaygılarının da sahne sanatlarının kendi çözümünü üretmesini engellediğini; zaten 1950'lerden beri kendisi olamayan sahne sanatlarımızın, küreselleşmeyle yok olacağını belirtti.

Yılmaz Demiral, Ankara Sanat Tiyatrosu'nun yöneticisi, bir tiyatro adamı. Cesur ve ödün vermez tutumuyla, sanatta ve ideolojide bir çizgiyi temsil ettiğini ortaya koyuyor. Daha önce birlikte gidilen ve daha sonra da üzerine söylenen "**Deniz Diye Bir Delikanlı**" oyunu dolayısıyla, bizlerle topluma ulaştırmak istedikleri mesajları ve varlık nedenlerini paylaşmıştı. Küreselleşme terimi yerine globalleşmeyi önererek başladığı konuşmasında, emperyalizmin bütün alanlarda eş zamanlı olarak egemenliğini vurguladığını; vurgun ve soygunu daha iyi yapacağı koşulları oluşturduğunu söylüyordu. Bütün bunları ortaya sermenin, açıklamanın ve küreselleşme yanılısamasını göstermenin sanatın görevi olduğunu; sanatçının, yalnızca sanatı üretmekle yetinemeyeceği, sistemi de reddetmesi gerektiğini anlatıyordu. **Erendiz Atasü**, ilkeli ve üretken tutumuyla

yazın dünyasında kendisine belirli yer edinmiş bir değerimiz. Kendisiyle **Perşembe Söyleşi'lerimiz** kapsamında bir kez edebiyat üzerine söyleşmiştik. **Erendiz Atasü**, "ulusal devletler çöktü" söylemine takılıyor ve soruyor: "**Hangi ülke ordularını tasfiye etti, hangi ülke gizli servislerini şeffaflaştırdı**".

Leyla Tecer
ve
Ülkü Günay
Düşünce
Atölyesi'nde

Leyla Tecer ve Ülkü Günay Düşünce
Atölyesi'nde

"**Küreselleşmenin hem soygun ve hem de büyük bir teknolojik atılım getirdiğini**" söyledikten sonra, bunları irdeliyor ve "**her şeyin aydından, sanatçıdan beklenmemesi gerektiğini**" vurguluyordu.

"**Bugünün koşullarında sanatın kendini yeniden tanımlamak zorunda olduğunu; 1970'lerdeki gibi yazılıp çizilemeyeceğini ve yeni bir biçim ile toplumun karşısına çıkılması gerektiğine**" dikkat çekiyordu. Bir soru üzerine post-modernizme değinen **Atasü**, Post-modernizmin, biçim olarak daha önce yapılmış olanların hepsini birden yapmaya çalışıldığını; edebi türler arasındaki sınırları belirsizleştirdiğini belirtti. Onu bir aşureye benzetti ve çok güzel yapanlar olduğu gibi, yaptığı tatsız olanlar olduğuna da dikkat çekti, içeriğinde ise bir kaymaca olduğunu vurgulayarak, "**Dünyada anlatılacak bir şey kalmadı diyorlar, bu büyük bir saçmalık**" dedi.

Ülkü Günay, hem bir ressam, hem de bir toplum örgütçü (Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Ankara Şubesi Başkanı). Sanatçının toplumu dönüştürmek yükümlü olduğu görüşüne katıldığını ama toplumun kitap okumadığını, okuma yazma bilmeyenlerin çok olduğuna ve Derneği'nin bu nedenle okuma yazma kursları açtığına değindi. **Ülkü Günay'ın** dokunduğu diğer bir konu sanatçının ideolojinin hizmetine girmemesi gerektiğiydi. Büyük Sanayi Devrimi sonrası devletlerin zenginlik ve erk savaşlarına giriştiğini; ama kazanılanlardan asla savaşan insanların pay almadığını söylerken; Goya'nın İspanya-Fransa savaşı sonrası savaşta ayakta kalanların şaşkınlığını çok güzel bir biçimde ortaya koyduğunu, bir örnek olarak sundu. Goya, bir saray ressamı olmasına karşın, zenginlik ve erk peşindeki saraya karşın, savaşanların acı ve şaşkınlıklarını ortaya koyarak, bulunduğu pozisyonu aşmıştı.

Keşke zaman tükenmese, çünkü sözün ve düşünceye özlemin tükeneceği yok.

VAKIF HABERLERİ TATLI PERŞEMBE'LER

İki perşembe etkinliğinde yine dostlarla birlikte olduk. Tango dünyasında usta bir rehberle yapılan gezinti, hem kulağımızın pasını giderdi; hem de tangoya gönül verenlerle tanıştık. Diğer Perşembe etkinliğinde **Soner Selçuklu** sözsüz iletişim teknikleri üzerine yaptığı sunumla bizleri hem düşündürdü; hem de aydınlattı. Bize bu olanağı sunan sayın **Sabahattin Özbaş'a** ve Sayın **Soner Selçuklu**ya çok teşekkür ederiz.

DOSTLARLA TANGO Sabahattin ÖZBAŞ

ÖZGEÇMİŞİ

Akkordeonist **Sn. Sabahattin Özbaş**, 21 Şubat 1926 yılında Ankara'da doğmuş, ilk, orta, lise eğitimini Ankara'da tamamlamış. 1940'lı yıllarda akkordeonla tanışmış. O yıllarda akkordeon eğitimi veren pek kimse olmadığından okulda müzik derslerinden öğrendikleriyle akkordeonu çözmeye çalışmış, İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya'dan Ankara'ya orkestrayla bir konser vermek için gelen, ünlü virtüöz akkordeonist **Cari Guth** ile tanışması, Sayın **Sabahattin Özbaş'ın** yaşamının dönüm noktası olmuş. Bu değerli sanatçıdan beş yıl akkordeon dersleri almış. 1944 yılında Opera Orkestra Şefi Sayın **Sabahattin Kalender** yönetimindeki akkordeon orkestrasında çalışmış. 1948 yılında İstanbul'a giden sanatçı İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'nin Fizik-Kimya bölümüne girmiş. Yaşam koşullarının zorluğu nedeniyle, gündüz Fakülte'ye gitmiş; gece büyük müzikli lokallerde çalmış.

1952 yılı, **Sabahattin Özbaş'ın** yaşamında, önemli yıllardan biri olmuş. O yıl akkordeonist **Agop Pakyüz'le** tanışmış. Bu değerli sanatçıyla birlikte hocası **Garbis Elbenk'in** kurduğu orkestrada, akkordeon için yazılmış özel parçalar çalmışlar. Ankara Konservatuvarının değerli öğretmeni Mithat Akaltan'dan armoni dersleri almış. Sayın **Sabahattin Özbaş'ın**, çocukluğundan beri tangoya ilgisi çok-muş. Bu nedenle **Necip Celal Andel** ve **Fehmi Ege'nin** tangolarını çalmış, İstanbul Radyosu yayına başladığı yıllarda ise tangoyu farklı bir şekilde yorumlayan, yeni bir orkestra dinlenmiş. Orkestranın Şefi **Orhan Avşar'la** tanışan sanatçı, değerli şefin isteğiyle orkestraya girmiş. Zaman zaman ikinci bandaneon, zaman zamanda üçüncü bandaneon partileri çalmış. Yüksek öğrenim süresince ve ondan sonra da 6 yıl boyunca Orhan Avşar Orkestrasında çalan sanatçı, askerlik nedeniyle bir süre müzik yaşamına ara vermiş.

Daha sonra müzik dünyasına dönen **Sabahattin Özbaş**, düş kırıklığına uğramış. Müzik ortamındaki gelişmeler onu rahatsız etmiş. Amatör olarak müzik yapmaya karar vermiş. Mesleğiyle ilgili resmi bir kuruma girmiş. 33 yıl orada çalışmış ve 1988 yılında emekli olmuş. **Orhan Avşar'ın** 1975 yılında bir trafik kazası sonucu ölümünden sonra, kurulan ikinci Orhan Avşar Orkestrasında birinci bandaneon partisini çalan sanatçı, Sayın **Orhan Avşar'a** gerçek tango yorumları nedeniyle büyük bir saygı, sevgi duymaktadır. Sayın **Sabahattin Özbaş'ın** yaklaşık 25.000 tane çeşitli orkestralardan kaydedilmiş zengin bir tango repertuarı vardır. Sanatçının kendi deyişiyile artık onlarla yaşamını sürdürmektedir.

TANGO DOĞUYOR

Tango'yu andıran bir müziğin ortaya çıkışı 15.yüzyılın başına rastlar. Tango kelimesi "**Taner-Tangir**" kelimesinden gelir ve oynamak veya dans etmek anlamını taşır. Ortez Oderigo ise bu kelimenin Nijeryalılardan çaldıkları bir ritm aleti olan ve tefe benzeyen "**Shongo**"dan geldiğini söyler. Lisanı "Lunfandro" olan bu müzik türünün esinlendiği hareket ise sevişme anının hareketidir. Bundan dolayı o zamanla bu dans çabuk üremeyi temsil ediyordu.

Eğlenceleri genellikle canlı ve toplu olan İspanyol Arapları -ki burada Endülüs Emevi devleti Arapları kastedilmektedir- eğlencelerini ağır ritimli, eski normal danslarıyla çelişen bir çiftin danslarıyla zenginleştiriyorlardı. Bu dans İspanyol Arapları ve bir kısım yerli halk tarafından kolayca benimsendiyse de bağımsız ve koyu Katolik kalmış, hareketlerini uygunsuz buldukları bu dansın yapılmasına razı olmayan Kuzey İspanyollar, bu dansı yapanları şiddetle cezalandırdılar. Endülüs Emevi Devletinin ortadan kalkmasıyla o da ortadan kayboldu. Mamafih tamamen değil zira güney İspanyol Çingeneleri onu benimseyerek ve gitar eşliğinde gizli gizli sürdürdüler.

Kristof Kolomb'un Amerikan kıtasını keşfinden sonra buraya göç eden İspanyollar, bu dansı ve müziğini beraberlerinde götürdüler. Arjantin'de büyük ilgi gördü ve zenci çevrelerinde gelişti. Sonra da tüm Amerika'ya yayıldı. Küba'da, Meksika'da, Brezilya'da olduğu kadar Arjantin'de de popüler oldu. Fakat, özellikle Küba'da "**Havana Dansı**" adı altında biçimlenip, halk arasında yayıldı. Habenera ritmi üzerine büyük yazarlar, bir çok eser vermişlerdir. Buna en güzel örnek olarak Albeniz'in tangosunu gösterebiliriz.

Daha sonraları Arjantin'de habenera ritminden tango ritmine dönüşürken bu müzik türünün adına "**Tango**" denildi. O zaman akla "**Tango, Arjantinli midir?**" diye bir soru gelebilir. Evet, Tango, Küba'lı, İspanyol olduğu kadar Arjantinlidir de. O halde Tango, Habenera ritmi normal tango ritmine dönüştürülmüş bir habeneradır. Fakat, Arjantin tangosunun habeneradan çok ayrı bir yeri vardır ki, özelliği, içeriği, melodilerinden dökülen inceliği ve hiç bir ülkede bulunmayan tipik orkestralarca yapılan yorumları, Tango edebiyatında kendine özgün bir yer ayırmıştır.

Yirminci yüzyılda ortaya çıkan bu müzik türü 1912 yılında Avrupa'ya geldi. Arjantinli denizcilerin İspanya ve Fransa'yı ziyaretler sırasında beraberinde getirdikleri bu müzik türü Avrupa'ya yayıldı. Eski anlayışlardan ve yorumlardan çok uzak, ince rötuşlardan ve ilkel yorumlardan arındırılarak yepyeni yorumlarla bütün dünyaya

yayıldı.

Habenera ritmi ile yazılan tangolar 1910 yılına kadar Arjantin'de egemenliğini sürdürdü. Fakat bu tarihten sonra yazılan tangolar ise gerçek ritmi ve gerçek güzelliği ile başlı başına bir müzik türü olarak ortaya çıkmıştır.

TANGO İÇİN SÖYLENENLER :

Rudolfo Mederos (*Bandoneoncu - Besteci*) : Sosyal sınıfların kendi müzikleri vardır. Sosyal tabakalaşmanın yalnızca ekonomik değil aynı zamanda kültürel de olduğuna inanırım. Tarihçilere göre tangonun kökeni genelev ve sokaktır. Açıktır ki, müziğin kalitesi daha seçkin alanlara, daha güçlü sosyal sınıflara giden yolu açmıştır ve onlar da kendilerinin saymışlardır.

Horacio Ferrer (*Söz yazarı - Tarihçi*) : Kökeni sosyolojik ve psikolojik, ama gelişimi estetikdir. Tango yerel sanata ve creole'e (Creole = Latin Amerika'da doğmuş beyaz asıllı) dayanır ve hepsi bundan doğmuştur. Yani Küba'dan şarkılar, İspanya'dan habanera ve tangolar, armoni yapıları Fransa ve İspanya'dan, gitar keman ve bandoneon gibi çalgılar değişik Avrupa ülkelerinden gelmiştir.

Daniel Barenboim (*piyanist - orkestra şefi*) : Piazzola tarihsel olarak çok önemli bir kişiliktir. Çünkü Tangoya yeni bir yön verdi. Özellikle ona açtığı armonik dünyada. Bu şu andaki dünyamızın düşünme tarzıdır. Ne kadar köktenci kalacağız? Müziksel köktencilik, İslami köktencilik veya Kudüs'te Yahudi köktenciliği gibi. Bir yandan köktenci düşünce tarzı, diğer yanda daha ilerici ya da din bakımından daha laik yaklaşım. Piazzola köktencilik karşıtıydı. Piazzola Tango'ya, Tango'nun iç merkezini değiştirmeden yeni bir yön, yeni bir ivme verdi.

SÖZSÜZ İLETİŞİM TEKNİKLERİ

Soner SELÇUKLU

iletişimi, niteliğinin gerektirdiği bir ortam içinde beden dili, sözcükler ve ses tonu kanallarının kullanarak bilgi oluşturma, aktarma, anlamlandırma ve değerlendirme süreci olarak tanımlayabiliriz. Tüm canlılar hatta mekanik ya da elektronik sistemler arasında var olan bilgi alış-verişini de bu konuya dahil edebilmek mümkün görünse de burada yazımızın konusunu, insanlar arasındaki yüz yüze ve o an kullanılan "**sözsüz iletişim**" kanalı oluşturmaktadır.

Yaşamımız boyunca eğitim adına, kendimizi geliştirme adına çeşitli boyutlarda emek, para, zaman yatırımları yapmaktayız, ilk, orta, yüksek, lisans üstü çalışmalar, akademik çalışmalar dışında, lisan, muhasebe, bilgisayar vb kurslar aslında kişisel potansiyelimizi artırmak, yeteneklerimizi ve becerilerimizi geliştirmek içindir. Kaçımız beyninin nasıl çalıştığı, nasıl öğrendiği, örneğin sevgi, öfke, kızgınlık, gülme ve dikkatli dinleme anlarındaki bedeninin lisanı konusunda eğitim almıştır? Bu konuda verilen yanıtların oranının gerçekten çok küçük olduğunu söylersem pek yanılmış olmam.

Öncelikle sözsüz iletişimi kişisel gelişimimizin bir parçası olan kendimizi çok iyi tanımak, düşüncelerimizi daha iyi ifade edebilmek, sözlerimizle uyumlu tavırlar sergileyerek istenilen iletişim çizgisini yakalamak temelinde ele almalıyız. Birbirimizle konuşurken kullandığımız sözcüklerin seçimine özen gösteririz. Bazen keşke şu kelimeyi kullan-saydım diye pişmanlık duyduğumuz anlar olmuştur. Değerlendirmelerimizi veya anlatmak istediklerimizi cümlelerin, paragrafların bütünlüğü içinde yaparız. Beden diliyle de tek bir hareketle değil, birbirini izleyen, sözlerimize denk düşen hareket gruplarıyla özenli bir anlatım yolu izlemekteyiz.

Burada aksayan ve iletişimi kopartan yan, beynimizin özellikle bilinçaltımızın asli görevini yerine getirirken yaptıklarıdır. Bütün karar ve değerlendirme süreçlerinin yaşandığı bilinçaltımız nasıl adlandırırırsanız adlandırın büyük bir depo, kiler, çöp kutusu gibi çalışmaktadır. Bizi olumlamak ve istenileni yapmak üzere zamandan ve mekandan bağımsız çalışan beynimiz bir tür biyolojik bilgisayar gibidir. Zihninizi meşgul eden geçmişte olmuş ya da olması muhtemel bir olayın beynimiz tarafından o an içinde ele alınıp, buna uygun sinir, kas ve salgı sistemleriyle tepki vermesi yüz yüze iletişimde bir sızıntı olarak dışa vurur ve analog mesajlar (bedensel mesajlar) sözcüklerin çözülme hızından daha çabuk algılanır ve sizi dinleyen kişinin bilinçaltı tarafından sorgulanmaya tabi tutulur. Yani kişiler söylediklerinizden çok, ne yaptığınızdan etkileniyorlar, işte beden dilimizle ilgili farkındalık düzeyini artırarak bu tür yanlış anlatım yollarına sapmadan istenilene ortamı sağlayabiliriz. Örneğin sevgi ve saygı üzerine bir konuşma yaptığınızı düşünelim. O sırada sizi uzun süredir meşgul eden bir problemi ya da sizi öfkeliendiren ve endişelendiren bir durum aklınıza gelsin. Bilinçaltınızın yönlendiriciliğinde beynimizin sıkılı yumruklarla, kalkan kaşlarla, göz çevresinde oluşan kırışıklıklarla, ellerin kontrolsüz bir şekilde yüzde dolaşmasıyla, kavuşturulan kollarla size hazırladığı tepkileri fark etmezseniz inandırıcılığınızı da koruyamazsınız.

Bizler konuşma yeteneğiyle dünyaya geliyoruz, ancak herkes çok iyi bir konuşmacı olamıyor. Bunun için özel çalışmalar yapmak gerekiyor. Aynı şekilde gözlerimiz doğal işlevini yerine getirirken bakmak ve görmek arasındaki önemli fark yaşamda karar alırken çok şeyi değiştirebilmektedir. Görmesini bilenlerin kişisel gelişim ve başarı seviyesindeki etkinliğini, yaşamın her alanında, diğerlerinden daha farklı konumlarda olmasında seçebiliyoruz. Duyma ve dinleme arasındaki önemli fark da aynı sonuca varmamızı sağlayacaktır. Dinleme, öğrenilmesi ve geliştirilmesi gereken bir beceridir.

Beden dilini kullanarak, özellikle politik çevrelerce ve ürün satış tekniklerinde "**insanları ve toplulukları yanıltmak, yalan söylemek mümkün müdür?**" sorusuyla çok sık karşılaşılıyor. Bu yaklaşımın, kaba bir değerlendirmeye haklı olabilecek yönleri bulunsa bile, her konunun bilimsel bir analiz sürecinden geçtikten sonra değerlendirilmesinin doğru bir yol olacağı da bir gerçektir. Haklı yönleri var çünkü ürün satış yöntemleri içinde ya da politikacılarca insanları yanıltmak ve yönlendirmek

amacıyla kullanılabilir. Kullanılabilir diyorum ancak sonuca tam anlamıyla ulaşıyor mu? Orası tartışma konusu yapılabilir, işte bu yaklaşım bizi sözsüz iletişimi hak ettiği doğru yere oturtabilecek bakış açısına kavuşmamızı sağlayabilir.

Gelelim bedenimizin diline ya da başka bir ifadeyle sözsüz iletişimimizdeki diğer noktalara. Yaşamımızda sinir ve kas sistemimizi sağlıklı ve bilinçli kullanabilecek bir engelimiz yoksa, evrensel ve kendi kültürümüzden gelen alışkanlıklara dönüşmüş beden mesajlarını aşağı yukarı birbirine benzer şekillerde vermekteyiz. Beynimizin önemli bir bölümü elleri ve kolları kontrol etmektedir. Konuşurken yapılan el ve kol hareketleri duygularımızın derinliğini gösteren tonlamalar gibidir. Bir orkestra şefinin hareketlerini müziğin akışı içinde göz önüne getirin. Beden dilimizi de aynen şefin yaptığı gibi sözcükler ve ses tonuyla senkronize olarak kullanmalıyız. Karşılıklı görüşmeden kaçındığınız, hoşlanmadığınız biriyle yüz yüze konuşmak durumunda kaldığınızda farkında olmadan neler yaparız hiç düşündünüz mü? Göz temasını en aza indirip, sık sık göz kaçırma, saat, aksesuar vb araçlarla oynama veya çevreyle ilgilenme, başı kaldırıp hafifçe geriye alma, kolları kavuşturma, ayakların yönünün dışa çevirme, zoraki gülümseme, dudak büzme, ellerin ağzı kapatan ve çeneyi kavrayan kuruş ve eylemleri bir biri ardından sergilenir, istediğimiz, bu olumsuz mesajları vermekse, zaten yapılacak bir şey yoktur. Her şey doğal akışı içinde gerçekleşmiştir. Bunun farkına varmakla, sözsüz iletişimi öğrenmekle ne elde edebiliriz? Kim olursa olsun karşılıklı görüşmelerde olması gereken olumlu tavır göstermek, dinlemek ve anlamaya çalışmak bence sıradanlığın dışına çıkmak anlamı taşır.

İletişimin her kanalını en iyi biçimde kullanacak şekilde kendini eğitenler, çevrelerinde barış ve huzur ortamı yaratmakta, zamanlarını, eforlarını, maddi kaynaklarını iyi kullanmakta, stresi kontrol edebilmekte ve empati kurma becerilerini artırarak insan ilişkilerinde ustalaşmaktadırlar.

Nereden bakarsanız bakın **"her şey sizinle başlıyor"**.

DAMLA

KENTLİ EVİ KAVRAMININ KURUMSALLAŞTIRILMASI

A. Gürhan FİŞEK*
(agf at fisek nokta org nokta tr)

AMAÇ

Kente göç edenlerin

- Kent yaşantısına uyum sağlayabilmesi,
- Kırsal yaşantısını kentte de sürdürmemesi
- Kentsel değerlerle tanışmaları;
- Bu yöndeki çabaların örgütlenmesine katılmalarını
- Bu çabalara erişilme kolaylıklarının modelleştirilmesi amaçlanmaktadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Büyük kentler, kırsal alandan, sürekli göç almaktadır. Bu göç dalgasının nüfusumuzun %25-30'luk bölümünü içerecek biçimde önümüzdeki zaman diliminde de süreceği tahmin edilmektedir. Bu göç dalgasıyla gelenlerin, daha önce göç edenlerle (ki bunlar üzerinde aktif bir kentlileştirme politikası izlenmemiştir) kentsel alanda buluşması, kırsal tutum, davranış ve değerlerin de yoğunlaşması tehlikesini de beraberinde getirmektedir. Böylece varolan "kentlileşmemiş" grubun daha da genişleyerek, başta insan hakları ihlalleri olmak üzere yaşanan sorunların daha da içinden çıkılmaz hale geleceğini söylemek zor değildir.

Kırsal kesimden kentlere göçeden yurttaşlarımıza yönelik aktif programlar uygulayarak, kentli değerlerle buluşmaları sağlanmalıdır. Önce üzerinde durulması ve işlenmesi gereken konu, kente yeni gelenlerin yüklü oldukları kırsal değerlerle ile kentte karşılaştıkları değerler arasındaki farklardır. Bu konuda bizim saptadıklarımız Tablo-1'de görülmektedir.

Bu farkları gidererek, çağdaş toplum olmak yolunda ilerlemek Türkiye'nin yaptığı ve kaçınılmaz olan tercihlerden biridir. Bu farkları gidermede öncelik verilmesi gereken ve yeni dönüşümleri de beraberinde süreleyecek (yani doğurgan) olan müdahaleleri 5 noktaya toplayabiliriz :

1. Çocukların çalışma yaşamından uzak tutulması
2. Kız çocuklarının kimlik ve meslek eğitimi
3. Annelere yönelik "yaşam desteği" çalışmaları
4. Yurttaşların toplumsal kurumlardan yararlanmalarını öğretme
5. Örgüt bilincinin ve örgütlenme düzeyinin geliştirilmesi

1

Çocukların Çalışma Yaşamından

Uzak Tutulması

Kırsal yaşam standartlarının kentte de gençlere dayatılmasıyla, toplu yaşama ve çağdaş uygarlık düzeyini yakalama kültüründen uzak bir kuşak ortaya çıkmaktadır. Bu tutum, davranış ve değerlerden bazıları, çocukların erken yaşta çalışma yaşamına gönderilmesi, ezile ezile kuvvetlenmesi; kız çocuklarının okutulmaması, evde tutulması, erken yaşta evlendirilmesi ya da yalnızca parasal kaygılarla evlenene kadar çalıştırılmasıdır. Bu tempo içerisinde çocuklar, gözlerini açıp ya da okuyup, dünyayı tanıyamamaktadır. Büyüdüklerinde de kentten kopuk bir dünyanın parçası olarak, varolan yapıyı sürdürmektedirler.

Erkek çocuklarının, küçük yaşta ve kendilerinden büyüklerin dünyasında çalışmaya başlamaları onların, daha çocukluklarını yaşamadan, büyükler gibi davranmak zorunda kalmalarına neden olmaktadır. Bu kimlik sorunu, onların düş gücünü, duygularını ve ufuklarını köreltmekte; kendi kabuklarına çekilmelerine neden olmaktadır. Halbuki gelişen ve değişen dünyada, dev firmaların bile birbirleri ile birleştiği bir dönem yaşanmaktadır. Buna karşın, küçük yaşta küçük işyerlerinin çilesini çeken çocuklar, kendi işyerlerini kurmanın hayali içerisinde, bu yaşama katlanmakta ve bir başkası ile ortaklığa dahi tahammül edememektedir. "**Ortak gemisi yürümez**" atasözü, böylesi bir yetiştirme süresi geçirmiş ve bugün ülkemizdeki işyerinin % 98'ini oluşturan küçük işyeri sahiplerinin sıkça kullandığı ve içten inandığı bir sözdür.

Çocukların küçük yaşta çalışma yaşamında zorluklar içinde pişerek, ezile ezile ayakta durmayı öğrenmesini bir yöntem olarak benimsemek ise, kentli değerleri benimseyenler için kabul edilemeyecek ve insafsızlık olarak görülecek bir olgudur. Tüm bilgilerin kulaktan dolma edinildiği, becerilerin kopyalamaya dayandığı dönemler geride kalmıştır. Buna karşın çetin doğa koşulları ile boğuşmak zorunda olan ve tek-başına bu savaşı bir yaşam boyu sürdüreceğini varsayan bir köylü yurttaş için bu yaklaşım tartışılabilir. Ancak, kanımızca, kırsal alanda bile, artan teknoloji, sulama olanaklarının artması, tarımsal koruma etkinlikleri ve büyük çiftliklerin oluşması da, bu yaklaşımı anlamsız kılmaktadır.

Çalışan çocukların yitirdikleri çocukluklarını yeniden kazanabilmeleri, hiçbir hedefin çocukluğun feda edilmesini gerektirmediğinin anlatılması için aktif çaba gerekmektedir. "**Çocuk Kimliğinin Yeniden Kazandırılması**" başlığı altında topladığımız çalışmalar, çalışan çocukların, haftalık ve yıllık ücretli izinleri daha etkin bir biçimde kullanmaları ve bunların artırılması için de bilinçlenmelerini kapsamaktadır. Yetişkinler için haftalık çalışma süresi 45 saat olarak belirlenmiştir. Ama yaptığımız araştırmalar çocukların bu sürelerin de çok üstünde çalıştırıldığını ortaya koymaktadır. Yine yaptığımız araştırmalar, çalışan çocuklardan yıllık izin kullanabilenlerin oranının çok az olduğunu ortaya koymaktadır. O halde, varolan durum, hem çabaların

önünden bir engel oluşturacak; ama aynı zamanda bu engelin aşılmasının neden bu kadar önemli olduğunu da kimsenin yadsıyamayacağı gereğini oluşturacaktır.

TABLO-1 KIRSAL VE KENTSEL DEĞERLER ARASINDAKİ FARKLAR

KIRSAL ALANDA	KENTLERDE
Eğitimde önemsenmemekte ve fırsatlar sınırlıdır	Eğitim önemsenmekte ve fırsatlar sınırsızdır.
İşbölümü sınırlıdır; bir ailenin diğerine olan gereksinmesi sınırlıdır.	İşbölümü artmıştır ve kişilerin birbirlerine olan gereksinimleri daha yüksektir.
Kırsal alanda yaşayan kişilerin kendi dışındaki dünyayı ve kendisinin dünyadaki yerini kavraması önemsenmemektedir	Kalabalıklar içerisinde çalışan ve yaşayan kişinin, çevresindeki kişilerle olan ilişkisi kadar, ülkedeki ve dünyadaki öteki insanlarla etkileşimi de önemlidir
Çevresinde yararlanabileceği kurumlar çok sınırlıdır (örneğin muhtar, okul, sağlık ocağı gibi).	Kişinin çevresinde iletişim halinde olduğu veya yararlanabileceği yerli ve yabancı sayısız kurum vardır.
Çocuğu ve insanı koruma ve zenginleştirme konusundaki çaresizlikler; yaşam kalitesindeki düşüklük ve yaşamdan îad olma olanaklarındaki sınırlılıklar, çocuğa ve insan yaşamına verilen değeri azaltmaktadır.	Çocuğa ve insan yaşamına verdikleri değer yüksektir. Zaten toplum da bunun tersine tutumlara müdahale etmektedir.
Kırsal alanda kadına tanıdıkları rol, evinin ya da tarlasının sınırları içerisinde yer almaktadır.	Kadına tanınan rol ve konum değişmiştir. Eğitimli, çalışan kadın yanında yönetici kadın tipi de kendisine yer bulmuştur.
Kırsal alanda, küçük üretimde aile dışındakilerinin katıldığı bir kolektif çalışmaya gerek görmemektedir	Aile içi üretim çok azalmıştır. Çalışmak isteyenlerin büyük bir bölümü, aileden olmayanların işinde çalışmaktadır.
Kırsal alanda kadının ailece çalışmanın ya da aile üretiminin dışında üretime katılmasına yaklaşımı olumsuzdur	Kadın başlangıçta aile bütçesindeki zorlanmalar nedeniyle, giderek bireysel özgürlük ve doyumlar açısından çalışma yaşamına girmektedir.
Üretimde de bireysellik egemendir; dolayısıyla ekip kurma, ekip çalışması kavramları; yerleşmemiştir	Üretimde birden çok (zaman zaman binlerce) insanın ekipler halinde çalıştığı ve modern yönetim tekniklerinin kullanılabildiği örgütlü yapılar ortaya çıkmıştır.
Kültür-sanat ve spor etkinliklerine katılma gereksinmesi ve olanakları en düşük düzeydedir	Özellikle eğitim kurumlarından başlayarak, kültür-sanat ve spor etkinliklerine katılım, kitle sporu özendirilmektedir.
Belirli dönemler dışında, işler daha geniş zamana yayılmıştır ve dolayısıyla zaman kullanımına verdikleri önem düşüktür.	Çalışma yoğun olup, gündüz-gece ya da mevsim ayırdetmez. Zamana verilen önem yüksektir.
Yaşam standardı ve tüketim düzeyi düşüktür alandan çok yüksektir.	Yaşam standardı farklı düzeylerde olmakla birlikte; kırsal
Uyaranlar (teknoloji, kitle iletişim araçları, temas edilen kişi sayısı vb) sınırlıdır.	Uyaranlar çok fazladır.
Sosyal güvenlik olanakları ya hiç yok ya da çok sınırlıdır.	Sosyal güvenlik sistemine katılma olanakları ve sistemin nimetlerinden yararlanma olanakları yüksektir.
Daha çok çocuğa olan gereksinme yüksektir. Çocukların giderleri düşüktür.	Çocuk bir gereksinme değil, bir külfettir. Çünkü çocuğun değeri ve giderleri yüksektir.
Çocukların sokağa çıktığında karşı karşıya kaldıkları riskler (kaybolma, çetelere katılma, yasa-dışı işlere bulaşma ya da kazaya uğrama lası iği vb) önemli ölçüde düşüktür	Çocukların sokağa çıktıklarında karşı karşıya kaldığı riskler (kaybolma, çetelere katılma, yasa-dışı işlere bulaşma ya da kazaya uğrama olasılığı vb) çok fazladır.
Örgüt ve örgütlü mücadele fikri yoktur.	Örgütlenerek haklarını koruma bilinci vardır.

Çalışan çocuklar, çalıştıkları dönemde hafta tatillerinde Kentli Evi'nden yararlanarak boş zamanlarını aktif bir tutumla değerlendirecekler; yıllık ücretli izinlerinde ise, yaz kampı olanaklarından yararlandırılarak yaşitlarının (kentli, okuyan) yaşam standartlarını yakalamaya çalışacaklardır.

2

Kız Çocuklarının Kimlik ve Meslek Eğitimi

Kız çocuklarının okutulmaması, evde tutulması ya da erken yaşta evlendirilmesi, ülkemiz için büyük bir kaynak israfıdır. En değerli çağlarında, gençlerin, evlenene kadar, boş ve eğitimsiz bırakılmaları onların toplumla bütünleşme süreçlerini sakatlamakta; ileriki yaşamlarında, onlara, kopyaladıkları çağ-dışı bir sistemi sürdürmekten başka bir çare tanımamaktadır. Erken yaşta evlendirilmeleri de çok sayıda çocuk yapma eğilimini birlikte getirmekte; bu da yukarıdan beri sözü edilen sorunları bir kartopu gibi büyümesine neden olmaktadır.

Bu tutumun bir başka uzantısı da, ailesi gelir gereksinmesi içinde olduğu için, "**çeyizini kazanmak**" bahanesi ile kızların erken yaşta çalışma yaşamına gönderilmesidir. Yaptığımız araştırmalar, erken yaşta çalışma yaşamına gönderilen erkek çocuklarında meslek öğrenme kaygısı ön planda iken; kızlarda, salt gelir elde etmenin öne geçtiğini göstermektedir.

Çünkü erkekler, evlendikten sonra da çalışacaklardır (dolayısıyla mesleğe gereksinimleri vardır); kızlar ise evlendikten sonra ev hanımı olacak ve çocuk bakacaklardır (dolayısıyla meslek öğrenmeleri gerekmez). Herhangi bir mesleği ya da çalışma becerisi olmayan bu genç kızlar evlendiklerinde ve bu kez kocasının evinde beklemek zorunda kaldıklarında da, oyalanmaları için çok çocuk yapılmaktadır. Bu aileden daha fazla toplum için büyük bir yük oluşturmaktadır. Aile açısından baktığımızda, zaten yetersiz olan aile geliri, salt bu "**çağ-dışı**" anlayışla daha da zora sokulmakta; okutulacak güç bulunamamakta, çocukların sokakta boşa kalması tehlikesi doğmaktadır. Bu tehlike ya sokak çocukları ve çetelerinin artması şeklinde ortaya çıkmakta; ya da bu çocuklar erken yaşta sanayi sitelerinde çirak olarak çalıştırılarak bir başkasının gözetimine terk edilmektedir.

Gerek kızları eve kapatan ve gerekse kızları evlenince çekilmek üzere çalışma yaşamına sokan yaklaşım, onları sosyalleşmekten; toplumu da onların çok değerli katkılarını kazanmaktan alıkoymaktadır. Bu kızlarımız, evlendikten bir süre sonra, yetersiz aile geliri, eşinin eve para vermemesi ya da boşanma vb nedenlerle, çalışmak zorunda kaldıklarında, "niteliksiz bir emek ögesi" olarak, yaşama sıfırdan başlamaktadırlar. Bu büyük bir adaletsizliktir.

3

Annelere Yönelik "Yaşam Desteği" Çalışmaları

Anneler, kırsal kültürden kentsel kültüre geçişte önemli bir işlev üstlenebilirler. Kırsal alanda evin yönetiminde uzmanlaşan kadın, eğitim düzeyi ve meslek edinme süreçlerinden uzak tutulması nedeniyle, sosyal yaşamda mesleki kariyer olanaklarını büyük ölçüde yitirmiştir.

Onu uzman olduğu alanda yetkinleştirerek, çocuklarının mesleki kariyere yönlendirilmesinde, ailesinin kentsel nimetlerden yararlanmada avantajlı konuma geçmesinde yönlendirici olarak yararlanmak düşünülmelidir.

Annelere "**ana-çocuk sağlığı**", "**koruyucu hekimlik**", "**çevre sağlığı**", "**beslenme**", "**hukuk**" öğretilmesi gerekir. Ailenin yeni zeminine yerleşmesini ve dengelerinin yeniden yerine bulmasını sağlamalı; aile bireylerinin kentsel yaşamın kendilerine sundukları eğitim, boş zaman değerlendirme ve spor olanaklarını tanımalarına aracı olmalıdır. Hem kendisi ve hem de aile bireyleri için, annenin bazı kentsel temel kavramları ve bu arada "hak"larını da öğrenmesi gerekir.

Kentsel toplumda, kadına bakış açısı, kadın kimliği ve hakları konuları da annelere öğretilmelidir. Çünkü kadınlara karşı geliştirilmiş olan kırsal kökenli tavır, yeni ortam ve ilişkilere uymamaktadır. Kaldı ki, kırsal alanda, geniş aile yapısı ile bazı aşırılıkların önlenmesi olanağı varken, kentte çekirdek aile içinde aşırılıkların törpülenmesi için toplumsal mekanizmalar yetersiz kalmaktadır. Bu yüzden kadının "hak"larıyla ve "hukuk"la tanışması gerekmektedir.

Ayrıca (2) ve (3) numaralı birimlerde "**küçük çaplı üretim birimleri**" kurularak, isteyenlerin hem kendileri için ve hem de **Kentli** Evi'nin finansal sürdürülebilirliğini sağlaması için üretim yapmaları düşünülmektedir. Bu yaklaşım, genç kızların ve annelerinin, "**eve iş verme**" vb sömürü sistemlerinden etkilenmelerinin de önüne geçebileceği ve onların Kent Evi'yle bağlantısını arttırabileceği varsayımıyla da desteklenmektedir.

4

Kenttaşların Toplumsal Kurumlardan Yararlanmalarını Öğretme

Kırsal alanın tersine kentte, kenttaşların yararlanabilecekleri bir çok toplumsal yapılar vardır. Bunlar arasında yerel yönetimler, merkezi yönetimin yerel uzantıları ve gönüllü örgütler bulunmaktadır.

Sağlık hizmetlerinden eğitim hizmetlerine, sosyal hizmetlerden danışmanlık hizmetlerine kadar çok çeşitli hizmet kanallarından yararlanma olanağı vardır. Haksızlıklar karşısında, yakınma ya da itirazların yönlendirilebileceği kanallar ve gerektiğinde kullanılacak olan yargı süreçleri vardır.

Anayasamızdan, uluslararası insan hakları belgelerinden ve çeşitli yasalardan kaynaklanan haklar ve yargı kararlarıyla oluşmuş "içtihaf"lar vardır. Tüm bunlar, bireyin yurttaşlık haklarını oluşturmaktadır. Bunların bilinmesi, aynı zamanda istenebilme-si olanaklarını da beraberinde getirmektedir. Neyin, kimden ve nasıl isteneceğini bilmek de gereklidir.

Tüm saydıklarımız, kırsal alanın "**aile**" korumacılığından uzaklaşmış ancak onun yerine yeni geleneksel koruma ağları koymak zorunda kalmak üzere olan "**yeni kenttaş**"lara, toplumun elini uzatmasını zorunlu kılmaktadır. "**Aile, hemşehri vb korumacılığı**" ya da "**siyasal grupların korumacılığı**" yerine "**toplumsal**

koruma ağ"larının oluşturulması gerekir. Her kenttaşın da buna hakkı vardır.

5

Örgüt Bilincinin ve Örgütlenme Düzeyinin Geliştirilmesi

insan haklarından ve varolan yapılardan yararlanabilmek örgütlenmekle ve örgütlü yapılara katılmakla olur. Kentleşmek demek örgütlenmek demektir. Kişiler örgütler içerisinde birbirlerini eğiterek, çağdaş toplumun külfetlerine katlanmayı ve nimetlerinden yararlanmayı öğrenebilirler. Bundan ötürü yeni kenttaşların, yeni yeni toplum örgütleri kurarak kendi sorunlarını çözmeye ve sosyal kalkınmaya katkıda bulunmaları beklenmelidir. Bu aynı zamanda onların örgütlenme ve yönetim becerilerini de geliştirecek, çağdaş kentli kavramlarla buluşmalarını hızlandıracaktır.

Bunun için yalnızca örgün eğitime devam eden aile bireylerinin değil, ana-babalarının da örgütlü süreçlerde söz sahibi olma ve karar alma pratiğini geliştirmeleri gerekir. Bunun için ilk atılması gereken adım, mahallelerde ve yerel yapılarda temsil için özendirilmeleridir. Yalnızca kendi görüş, düşünce ve çıkarlarını değil; birlikte yaşadığı toplumun ortak sorunlarını ve çıkarlarını öne alan girişimler öne çıkarılmalıdır. Böylece hep aynı kişilerin değil, tek tek tüm bireylerin de toplum adına hareket edebilmeleri sağlanmış olur. Kollektif önderliği, kolektif denetimle destekleyen bu pilot çalışmalar, kentli kültürünün en önemli özelliklerinden olan hoşgörü, hak ve yükümlülüklerini yerine getirme ve demokrasi kavramlarının da yaşama geçmesini ve gelişmesini sağlayacaktır.

Yeni kenttaşlara, denetim görevinin önemini anlatmak için de bu yapı uygun bir fırsattır. Böylece önderliğin, keyfi yönetim değil, denetlenen, eleştirilerle yönlendirilen ve ortak akıl gerektiren ve saygınlığı öne alan bir anlayışla uygulanması gerektiği öğretilmiş olacaktır.

EYLEM PROGRAMI

Kavramsal düzeyde ele alınan tüm bu olguların, çözümünü için çaba harcanmadıkça, çoğalmasına ve zenginleşmesine olanak yoktur. Tam tersine, raflarda tozlanmaya ve bazı belleklerde unutulmaya terk edilmiş olacaktır.

Bu kavramsal modelin uygulanabilmesi için, Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi olarak, bugüne kadar uyguladığımız projeler ve edindiğimiz deneyimlerin ışığında oluşturduğumuz, "**Kentli Evi**"leri modelini önermekteyiz.

Kentli Evi, "**yeni yeni toplum örgütleri kurulmasını**", "**dezavantajlı grupların (çalışan çocuklar, kadınların, özürülülerin vb) korunmasını ve özellikle kızların meslek edinmesini ve konumlarını geliştirmelerini**", yurttaşların toplumsal kurumlardan yararlanmalarını öğretmeyi hedeflemektedir.

"**Kentli Evi**"nin hem topluma kendi sorunlarını çözebilme konusunda bir umut olabilir; hem de sorunların çözümünde bir kaldıraç görevi yapabilir. **Kentli Evi, Tablo-2'de** görüldüğü gibi, beş bölümden oluşmaktadır.

"**Kentli Evi**" modelin uygulanmasından beklentiler şöyledir:

1. Kentli değerler daha geniş bir toplum kesiti tarafından benimsenmiş olacaktır.
2. Her kenttaş, hak ve yükümlülüklerini bilecektir.
3. Bu değerlerin yaygın kabulü, insan hakları konusunda hızla yol alınmasını ve bu da toplumsal üretkenliğin ve dönüşümün hızlanmasını getirecektir.
4. Gelecek kuşakların (kız, erkek) daha eşitlikçi, daha nitelikli ve çok yönlü ve dünyadaki yerini bilerek yetişmesi sağlanacak ve bu onlara istihdam kolaylıkları getirecektir.
5. Çocuklar ve gençler, kişiliği güçlendirilmiş, özgüvenli ve birlikte iş yapabilen, oyun kurabilme yetisinde, tekdüze olmayan bir birey özellikleri kazanmaları tasarlanmaktadır. Bunun yanı sıra, çalışmalara katılan ailesinin de belirli ölçülerde onu anlayabilecek ve onun tutum-davranışlarına ayak uyduracak ölçüde eğitilmiş olması beklenmektedir.
6. Yeni kenttaşların ve çocuklarının, toplum örgütleri yolu ile örgütlü mücadelelere katılımları sağlanmış olacaktır.

Uygulamada başarı ölçütü olarak şunlar kullanılmalıdır:

1. Merkezin düzenlediği etkinliklere katılan kenttaşların sayısı
2. Katılımcıların devam oranı
3. Merkezde verilen eğitimler doğrultusunda iş bulan, evlilik yaşını geciktiren ve evlendikten sonra çalışmasını sürdüren kızların oranı
4. Sürdürülebilirlik için "küçük çaplı üretim etkinliğinin" ve toplum katkısının miktar olarak gelişimi
5. Kentli Evi çalışmalarına katkıda bulunan ve kenttaşlar tarafından kurulan yeni gönüllü örgütlerin sayı ve nitelikçe durumu
6. Yıllık çalışma raporlarının katılımcılar tarafından değerlendirilmesi.

TABLO-2 KENTLİ EVİ'NİN BÖLÜMLERİ VE HEDEF KİTLELERİ

BÖLÜMLER	HEDEF KİTLE
1. Meslek Kazandırma Bölümü - Bilgisayar sınıfı - Yabancı dil laboratuvarı - Teknik resim - grafik çalışması - Diğer-derslikler - Yurttaşlık bilgisi dersleri	Genç kızlar
2. Yaşam Desteği Bölümü - Küçük Çaplı üretim birimi - Eğitimi birimi (koruyucu hekimlik, Anne-çocuk sağlığı, beslenme, çevre sağlığı, hukuk vb) - Söyleşi ve uzman ağırlama	Anneler
3. Çocuk Kimliğini Geliştirme Bölümü - Müzik odası - Resim atölyesi - Spor odası - Tiyatro ve psiko-drama odası - Satranç vb oyun odası - Kütüphane ve okuma odası - Video-DVD-TV odası - Yaz kampı - Yurttaşlık bilgisi	Çalışan çocuklar
4. Danışmanlık ve Yönlendirme Bölümü - Hukuk - Sağlık - Sosyal hizmetler - Psikolojik danışmanlık - Kadın sorunları danışmanlığı - Yurttaşlık bilgisi	Tüm yeni kenttaşlar
5. Yönetim ve Denetleme - Yönetim ve denetim bilincinin geliştirilmesi - Yeni yeni toplum örgütlerinin kurulmasının özendirilmesi ile bu yapıların yönetim mekanizmasına katılması	Yerel yönetimler (belediyeler, il özel idareleri vb) Gönüllü kuruluşlar Tüm yeni kenttaşlar

SON SÖZ

Kentli değerlerin yaygınca benimsenmesini hedefleyen böylesi bir model çalışmanın uygulamadan gelen geri-beslemelerle zenginleştirilerek yaygınlaştırılması gerekir. Çünkü ulaşılan sınırlı sayıda yeni kenttaş dışında, aynı konumda daha bir çok kişinin bulunması; göçün sürmesi halinde yenilerinin eklenmesi ile yatay olarak yaygınlaştırılması gerekecektir.

---

* Prof. Dr. Ankara Üniv. Siyasal Bilgiler Fak. Öğr. Üyesi
İş Sağlığı İş Güvenliği ve Sosyal Politika Uzmanı
Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Genel Yönetmeni